

NARUČILAC PROJEKTA

Bosna i Hercegovina
Regulatorna agencija za komunikacije
Босна и Херцеговина
Регулаторна агенција за комуникације
Bosnia and Herzegovina
Communications Regulatory Agency

IZVRŠILAC PROJEKTA

MANIA D.O.O.

Sigurnost djece i mladih na internetu

BANJALUKA
2022. GODINE

AUTORI:

PROF. DR. IVANA ZEČEVIĆ

REDOVITA PROFESORICA NA
FILOZOFSKOM FAKULTETU
UNIVERZITETA U BANJALUCI

SAŠA RISOJEVIĆ

DIPLOMIRANI PSIHOLOG, RAVNATELJ
UG „NOVA GENERACIJA“ U BANJALUCI

SADRŽAJ

KAZALO

POPIS TABLICA	3
POPIS GRAFIKONA	4
SKRAĆENICE	6
SAŽETAK	8
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	10
Instrumenti	10
Uzorak	10
Tijek istraživanja	11
REZULTATI ISTRAŽIVANJA	12
Korištenje interneta i mobilnih aplikacija	12
Uznemirujuća iskustva djece i mladih na internetu	16
Digitalna znanja i vještine djece i mladih.....	28
Vještine korištenja interneta i digitalnih tehnologija	29
Vještine zaštite na društvenim mrežama i internetu	32
Uloga odraslih i vršnjaka u zaštiti djece i mladih na internetu	34
Uloga roditelja	34
Uloga učitelja	39
Uloga vršnjaka	40
Linije za potporu djeci i mladima.....	41
PREPORUKE	43

POPIS TABLICA

TABLICA 1. Struktura uzorka prema spolu	11
TABLICA 2. Struktura uzorka prema uzrastu i administrativnoj jedinici	11
TABLICA 3. Korištenje opcija za blokiranje i traženje pomoći na internetu u odnosu na uzrast i spol ispitanika	33

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Sredstva za korištenje interneta	12
Grafikon 2. Dužina provođenja vremena na internetu	13
Grafikon 2.1. Dužina provođenja vremena na internetu tijekom vikenda	13
Grafikon 3. Svrha korištenja interneta	14
Grafikon 4. Posjedovanje profila na društvenim mrežama	15
Grafikon 5. Prihvatanje zahtjeva za prijateljstvo na društvenim mrežama	15
Grafikon 6. Aktivnosti na društvenim mrežama	16
Grafikon 7. Iskustvo uznemiravanja na internetu	17
Grafikon 8. Učestalost doživljavanja uznemiravanja na internetu u posljednjih godinu dana u odnosu na spol	17
Grafikon 9. Osobe od kojih djeca i mladi traže potporu i razgovor nakon uznemiravanja na internetu	18
Grafikon 10. Strategije nošenja djece i mladih s uznemiravanjem na internetu	19
Grafikon 11. Načini doživljavanja okrutnog ponašanja	20
Grafikon 12. Raspodjela negativnih iskustava koje djeca i mladi doživljavaju na internetu	20
Grafikon 13. Razine osjećaja uznemirenosti djece i mladih nakon doživljaja negativnih iskustava na internetu	21
Grafikon 14. Načini ispoljavanja okrutnosti prema drugima	21
Grafikon 15. Izloženost djece i mladih fotografijama sa seksualnim sadržajem	22
Grafikon 16. Sredstva pomoću kojih su djeca i mladi izloženi seksualnim sadržajima u odnosu na dob	23
Grafikon 17. Osjećanja nakon izlaganja seksualnim sadržajima u odnosu na spol	24
Grafikon 18. Negativni sadržaji kojima se na internetu izlažu djeca i mladi	25
Grafikon 19. Problemi s kojima se djeca i mladi susreću zbog konzumacije sadržaja na internetu u odnosu na dob	26
Grafikon 20. Problemi s kojima se djeca i mladi susreću zbog konzumacije sadržaja na internetu u odnosu na spol	26
Grafikon 21. Razlozi uznemiravanja na internetu u odnosu na dob	27
Grafikon 22. Povod zbog kojeg djeca i mladi trpe neugodnosti na internetu u odnosu na dob	28
Grafikon 23. Kako djeca i mladi doživljavaju internet	29
Grafikon 24. Vještine korištenja interneta i računala	29
Grafikon 25. Vještine korištenja mobitela	30

Grafikon 26. Medijska pismenost	30
Grafikon 27. Vještine stvaranja digitalnih sadržaja	31
Grafikon 28. Vještine zaštite na društvenim mrežama i internetu	32
Grafikon 29. Korištenje opcija za blokiranje i traženje pomoći na internetu	33
Grafikon 30. Percepcija odnosa s roditeljima	34
Grafikon 31. Potpora roditelja u korištenju interneta	35
Grafikon 32. Potpora roditelja u korištenju interneta u odnosu na spol i uzrast	36
Grafikon 33. Roditeljska pravila korištenja sadržaja s interneta i digitalnih tehnologija	37
Grafikon 34. Sredstva roditeljske kontrole	38
Grafikon 35. Potpora nastavnika u sigurnom i kvalitetnom korištenju interneta	39
Grafikon 36. Potpora vršnjaka u rješavanju problema	40
Grafikon 37. Upoznatost ispitanika s linijama za pomoć	41

POKRATE

BiH	Bosna i Hercegovina
RS	Republika Srpska
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
BD	Brčko Distrikt
USK	Unsko-sanski kanton
SBK	Srednjobosanski kanton
K10	Kanton 10
HNK	Hercegovačko-neretvanski kanton
ZHK	Zapadnohercegovački kanton
PK	Posavski kanton
BPK	Bosansko-podrinjski kanton
KS	Kanton Sarajevo
TK	Tuzlanski kanton
ZDK	Zeničko-dobojski kanton

SAŽETAK

Istraživanje koje je provedeno sastavni je dio projekta pod nazivom „Zaštita djece na internetu u sistemima korisnika dozvola Regulatorne agencije za komunikacije“, koji je počeo u februaru 2022. godine. Ovaj projekt je pokrenula Regulatorna agencija za komunikacije s ciljem podizanja svijesti o opasnostima na internetu s kojima se djeca i mladi svakodnevno susreću, kao i radi definiranja trenutnog stanja zaštite maloljetnika tijekom boravka na internetu i donošenja preporuka za unapređivanje regulative i mehanizama zaštite u Bosni i Hercegovini (BiH). Ciljna publika ovog projekta se može podijeliti na primarnu, koja obuhvaća djecu, mlade i roditelje, te sekundarnu publiku, koja se odnosi na sve ostale pripadnike zajednice kojima je potrebno povećati svijest i educirati ih o problemima i zaštititi na internetu.

Ovo istraživanje rađeno je po metodologiji pod nazivom Djeca Europe na internetu (engl. EU kids online). U istraživanju su korištena dva upitnika, jedan za učenike¹ četvrtog i petog razreda osnovne škole, a drugi za učenike i učenice viših razreda osnovne škole i srednjih škola. Upitnici su većinom popunjavani metodom „papir – olovka“, dok je 180 upitnika za starije učenike u srednjim školama u Republici Srpskoj provedeno online ispitivanje, ali na satovima razrednog odjela. U istraživanju je sudjelovalo 1000 ispitanika, učenika osnovnih (N = 717) i srednjih škola (N = 283) iz svih administrativnih jedinica, osim Zeničko-dobojskog kantona, od čijeg nadležnog ministarstva obrazovanja nije dobivena suglasnost za provođenje istraživanja.

Rezultati koji su dobiveni istraživanjem predstavljeni su u četiri tematske cjeline, a ovdje navodimo najbitnije:

1. Korištenje interneta i mobilnih aplikacija:

- Djeca u najvećoj mjeri internetu pristupaju putem mobitela.
- Više od trećine srednjoškolaca internet koristi više od pet sati dnevno.
- Internet se najviše koristi u svrhu zabavnih aktivnosti, kao što je: slušanje glazbe, gledanje videa, komuniciranje s prijateljima i obitelji, boravak na društvenim mrežama.
- Srednjoškolci izjavljuju da su skloni slanju zahtjeva za prijateljstvo nepoznatim osobama na društvenim mrežama.

2. Uznemirujuća iskustva djece i mladih na internetu:

- Više od 50 % ispitanika je doživjelo neugodnosti na internetu.
- Više od 85 % ispitanika o uznemiravanju na internetu ni s kim nije razgovaralo.
- Strategije djece i mladih da se nose sa situacijom uznemiravanja na internetu u većini slučajeva se odnose na to da ignoriraju problem ili zatvore aplikaciju/prozor.
- Gotovo 30 % dječaka i 31 % djevojčica bilo je izloženo fotografijama sa seksualnim sadržajima.
- 19,3 % djece i mladih koji pohađaju više razrede osnovne škole navodi da seksualnim sadržajima pristupa putem web-stranica s pornografskim sadržajima. Više od 10 % djece i mladih, učenika viših razreda osnovne škole, navelo je da svaki dan ili gotovo svaki dan pristupa pornografskim web-stranicama, a 17,9 % srednjoškolaca navodi da svakodnevno pristupa pornografskim web-stranicama.
- Svaki drugi srednjoškolac izjavljuje da je bio izložen fotografijama krvi i nasilja, a 40 % njih informacijama o načinima kako počiniti samoubojstvo.
- Svaki treći srednjoškolac bio je izložen porukama mržnje i dobio informacije o iskustvima osoba koje su konzumirale drogu, načinima kako da se postane vrlo mršav, ili kako se čovjek može ozlijediti.

¹U ovom istraživanju izrazi za označavanje ženskog i muškog roda podrazumijevaju oba spola, osim u situacijama kada se u rezultatima govori o razlikama između muških i ženskih ispitanika.

3. Digitalna znanja i vještine djece i mladih:

- Većina djece slobodno govori o sebi na internetu.
- Većina ispitanika smatra da ima dovoljno razvijene digitalne vještine, koje koristi prilikom rukovanja mobitelom ili računalom.
- Većina ispitanika smatra da je medijski dovoljno pismena i da dobro zna koje informacije na internetu treba dijeliti, a koje ne.
- Više od polovice ispitanika procjenjuje da ima znanja o tome kako se zaštititi na internetu.

4. Uloga odraslih i vršnjaka u zaštiti djece i mladih na internetu:

- Postotak roditelja koji često sa svojim djetetom razgovaraju o tome što dijete treba raditi na internetu i na koji način, manji je od onih koji to rade rijetko ili samo ponekad.
- Stupanj roditeljske kontrole djetetovog djelovanja na internetu je vrlo nizak.
- Ispitanici smatraju da im učitelji daju dovoljno potpore o sigurnom i kvalitetnom načinu korištenja interneta.
- Ispitanici izjavljuju da koriste vršnjačku potporu, s tom razlikom što djevojčice i djevojke imaju tendenciju češće tražiti vršnjačku potporu, kao i srednjoškolci u odnosu na osnovnoškolce.
- Ispitanici ovog istraživanja su istaknuli sklonost da potporu, kada im je potrebna, traže prvo od svojih učitelja, zatim vršnjaka, pa roditelja.
- Većina ispitanika nije upoznata s dvije linije za pomoć djeci i mladima – Plavi telefon i Sigurno dijete.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje rađeno je po metodologiji pod nazivom Djeca Europe na internetu (engl. EU kids online). Mreža Djeca Europe na internetu predstavlja najveću istraživačku mrežu u Europi koja istražuje navike djece i mladih na internetu i njihovo korištenje digitalnih tehnologija. Mreža postoji u 33 zemlje Europske unije i njenih država kandidatkinja, čije su vlasti zainteresirane da poboljšaju znanje o internetskim mogućnostima, rizicima i sigurnosti europske djece i mladih i da na temelju istraživanja stvaraju adekvatne politike zaštite. U okviru ove metodologije koristi se više metoda za mapiranje iskustva djece i na internetu. Za djecu i mlade sačinjena su dva upitnika, jedan za djecu u dobi od devet do deset godina i drugi za dob od jedanaest do sedamnaest godina.

Instrumenti

U ovom istraživanju su korištena dva upitnika, jedan za učenike i učenice četvrtog i petog razreda osnovne škole, a drugi za učenike i učenice viših razreda osnovne škole i srednjih škola. Upitnici su prevedeni na hrvatski, srpski i bosanski jezik, te pisani na dva pisma. Svaki ispitanik i ispitanica su imali mogućnost odabrati na kojem će jeziku popunjavati upitnik. Upitnik za mlađe učenike i učenice sadrži 51 pitanje, dok upitnik za starije učenike i učenice sadrži 60 pitanja. Osim pitanja koja su zadana u formi upitnika koji je osmislio stručni tim mreže Djeca Europe na internetu, u našoj verziji dodana su dva posljednja pitanja, kojima se ispituje poznavanje organizacija koje se u Bosni i Hercegovini bave educiranjem djece o sigurnim načinima boravka na internetu, kao i psihološkom potporom za djecu i mlade koji su pretrpjeli bilo kakav oblik nasilja na internetu.

Upitnici su većinom popunjavani metodom „papir – olovka“, dok je 180 upitnika za starije učenike u srednjim školama u Republici Srpskoj provedeno online ispitivanje, ali na satovima razrednog odjela². Svaki razredni odjel imao je jednu osobu iz škole, koja je bila nadglednik. To su obično bili stručni suradnici, pedagozi i psiholozi, kao i učitelji. Svi nadglednici su prošli obuku o načinu primjene upitnika.

Povratne informacije s terena su ukazivale na mnogo poteškoća u popunjavanju upitnika, kako od osnovnoškolaca, tako i od srednjoškolaca. Naime, ispitanicima je opširnost upitnika predstavljala veliki problem, pa se dešavalo da pojedini ispitanici nakon popunjene polovice upitnika jednostavno odustanu od popunjavanja. Osim toga, istraživanje je provedeno u svibnju i lipnju, neposredno prije i na samom kraju nastave u školskoj 2020./2021. godini, tako da i to može biti jedan od ometajućih čimbenika kada je kvaliteta popunjavanja u pitanju.

Uzorak

Proces uzorkovanja definiran je kao stratificirani višefazni slučajni uzorak koji definira škole u koje će biti distribuiran upitnik. Višefazna stratifikacija u ovom istraživanju podrazumijevala je tri razine stratifikacije, i to *prvo – prema administrativno-političkom uređenju BiH* na tri stratuma: Republika Srpska (RS), Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Brčko Distrikt (BD), zatim – unutar svakog stratuma provedena je stratifikacija prema regijama: RS, FBiH (deset kantona: Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Bosansko-podrinjski kanton, Srednjobosanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Zapadnohercegovački kanton, Kanton Sarajevo, Kanton 10). Treća stratifikacija provedena je *prema urbano-ruralnoj kategorizaciji*³ škola koje imaju mogućnost biti birane u uzorak, što se prvenstveno odnosi na osnovne škole. Kada su srednje škole u pitanju, podjela je izvršena na gimnazije i srednje strukovne škole.

² Ovom načinu ispitivanja se pristupilo jer je već bio kraj nastave, a suglasnost nadležnog ministarstva je dobivena prilično kasno, sedam dana prije završetka nastave.

³ Gradovi i opštine Republike Srpske (2021); Zavod za statistiku Republike Srpske; Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH 2020 (2021); Federalni zavod za programiranje razvoja.

U istraživanju je sudjelovalo 1000 ispitanika, učenika osnovnih (N = 717) i srednjih škola (N = 283) iz svih administrativnih jedinica, osim Zeničko-dobojskog kantona, od čijeg nadležnog ministarstva obrazovanja nije dobivena suglasnost za provođenje istraživanja.

Tablica 1. Struktura uzorka prema spolu

	Osnovna škola – mlađa školska dob	Osnovna škola – starija školska dob	Srednja škola	Ukupno
Ženski	150	190	147	487
Muški	147	208	122	477
Ukupno	297	398	269	964

Tablica 2. Struktura uzorka prema uzrastu i administrativnoj jedinici

	Osnovna škola – mlađa školska dob	Osnovna škola – starija školska dob	Srednja škola	Ukupno
USK	28	31	0	59
SBK	21	11	16	48
K 10	19	14	0	33
ZHK	0	20	0	20
HNK	0	0	21	21
KS	26	44	12	82
TK	29	25	0	54
PK	0	49	0	49
BPK	0	0	37	37
BD	0	19	18	37
RS	185	196	179	560
Ukupno	308	409	283	1.000

Planirani i ostvareni uzorak se ne poklapaju, prvo zbog toga što nije dobivena suglasnost od Zeničko-dobojskog kantona, ali i zato što je određeni broj škola odbio sudjelovati u istraživanju. S obzirom na to da ovaj uzorak ne možemo nazvati reprezentativnim, unaprijed se ograđujemo od dobivenih rezultata i zaključke ovog istraživanja ne prenosimo na populaciju djece i mladih u BiH.

Tijek istraživanja

Samom istraživanju prethodilo je kontaktiranje nadležnih ministarstava obrazovanja u svih 12 administrativnih jedinica. Odobrenje za provođenje istraživanja dobiveno je od 11 nadležnih ministarstava obrazovanja, osim ministarstva Zeničko-dobojskog kantona. Nakon dobivanja suglasnosti kontaktirane su odabrane škole i za one škole koje su prihvatile sudjelovati u istraživanju izvedena je online obuka njihovih predstavnika za provedbu istraživanja. Ukupno su provedene tri online obuke za predstavnike škola. Nakon organiziranih obuka upitnici su brzom poštom poslani na adrese škole. Nakon popunjavanja upitnika škole su upitnike vraćale u agenciju Mania. Podatci su sakupljeni od 16. svibnja do 17. lipnja 2022. godine.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Upitnik koji se koristio u ovom istraživanju je vrlo složen i obuhvaća različite aspekte sagledavanja navika djece i mladih na internetu. Rezultati u ovom izvješću grupirani su u nekoliko cjelina:

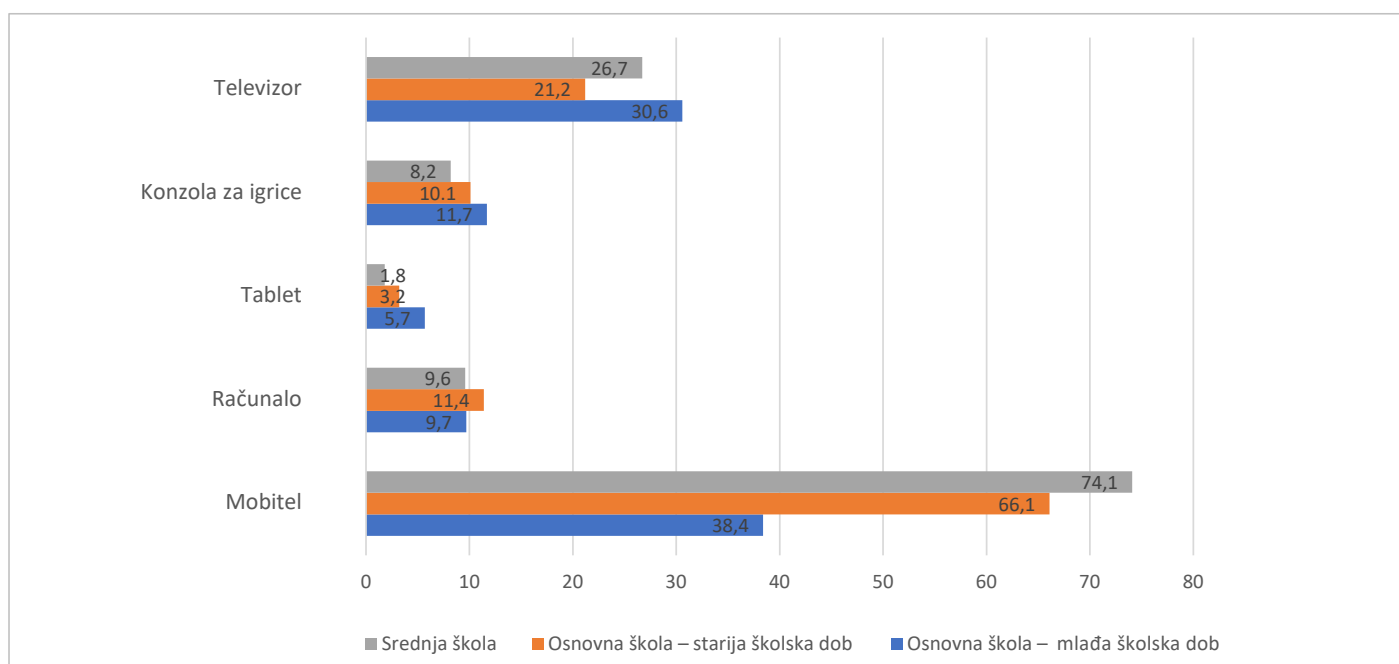
- Korištenje interneta i mobilnih aplikacija.
- Uznemirujuća iskustva djece i mladih na internetu.
- Digitalna znanja djece i mladih na internetu.
- Uloga roditelja, učitelja i vršnjaka u zaštiti djece i mladih na internetu.
- Linije za potporu djeci i mladima.

Korištenje interneta i mobilnih aplikacija

- *Djeca u najvećoj mjeri internetu pristupaju putem mobitela.*
- *Više od trećine srednjoškolaca internet koristi više od pet sati dnevno.*
- *Internet se najviše koristi u svrhu zabavnih aktivnosti, kao što je: slušanje glazbe, gledanje videa, komuniciranje s prijateljima i obitelji, boravak na društvenim mrežama.*
- *Srednjoškolci izjavljuju da su skloni slanju zahtjeva za prijateljstvo nepoznatim osobama na društvenim mrežama.*

Prema nalazima ovog istraživanja, djeca i mladi u Bosni i Hercegovini u najvećoj mjeri internet koriste putem **mobitela**. Osim toga, značajan postotak zauzima i televizor kao sredstvo pristupa internetu.

Grafikon 1. Sredstva za korištenje interneta

* na uzorku od 666 do 960 ispitanika i ispitanica⁴

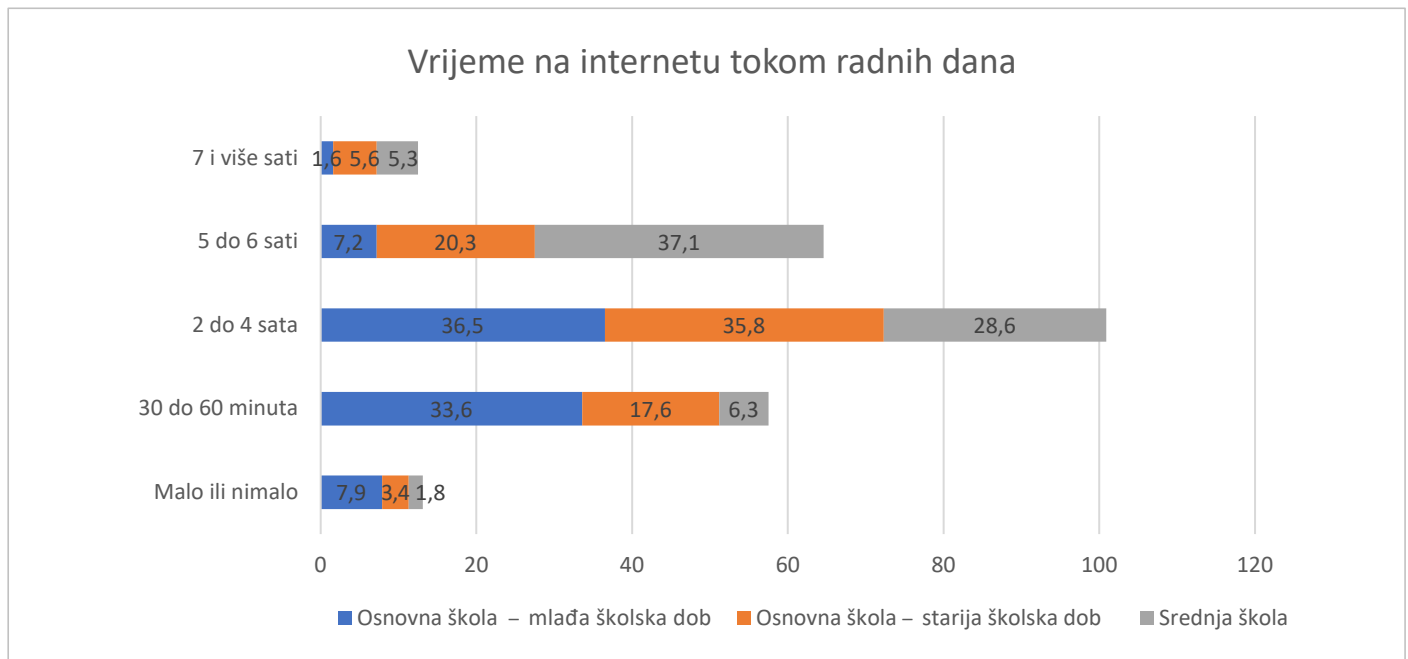
⁴Ispod svakog grafičkog prikaza nalazi se podatak o tome na kolikom je uzorku ispitanika rađena obrada podataka. Ukoliko je obrada podataka rađena na cjelokupnom uzorku, onda se nalazi samo jedan broj, koji ukazuje na veličinu uzorka. Ukoliko je obrada rađena na dijelu uzorka, onda se nalaze dva broja, od kojih jedan ukazuje na najmanju veličinu uzorka, a drugi na najveću, koja je bila predmet obrade.

Kao što je uočljivo u Grafikonu 1., nakon mobitela i televizora, djeca najčešće pristupaju internetu putem računala, konzole za igranje igara, te tableta.

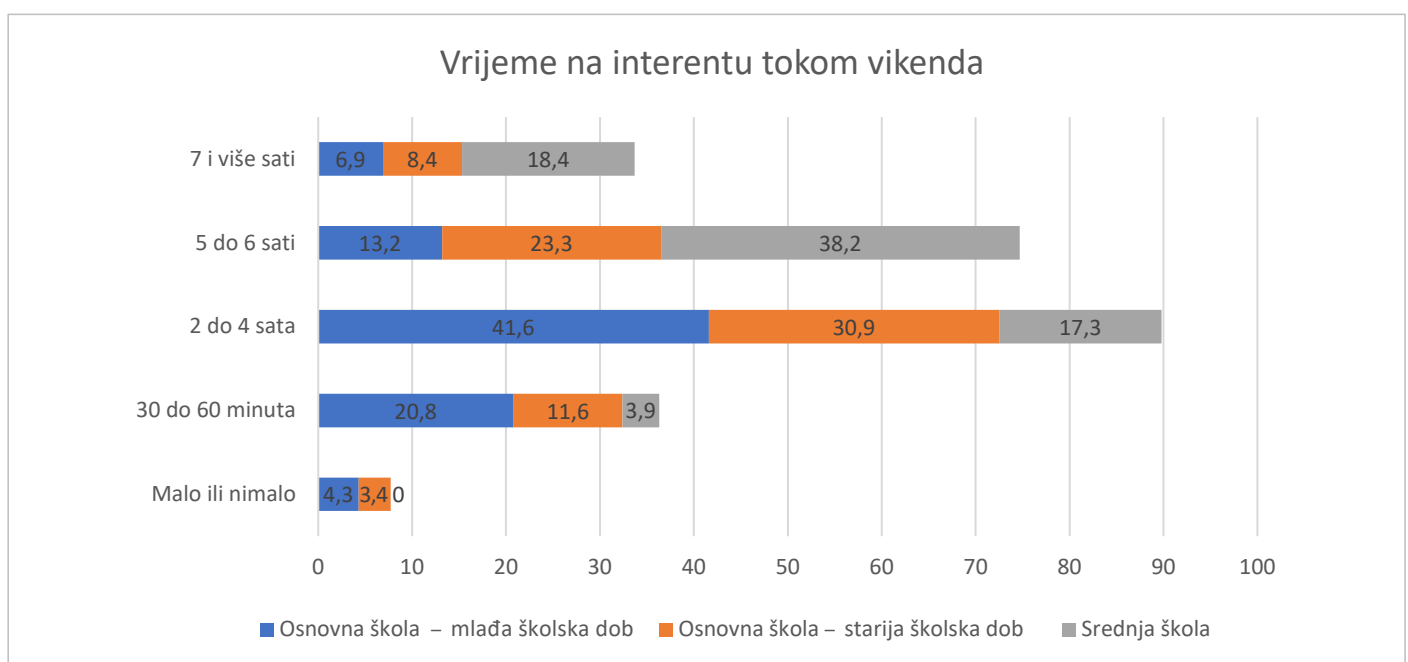
Nadalje, više od trećine djece i mladih navelo je da internet koristi između dva do četiri sata dnevno, neovisno o tome jesu li u pitanju dani vikenda ili radni dani.

Grafikon 2. Dužina provođenja vremena na internetu

* na uzorku od 668 do 962 ispitanika i ispitanica

Grafikon 2.1. Dužina provođenja vremena na internetu tokom vikenda

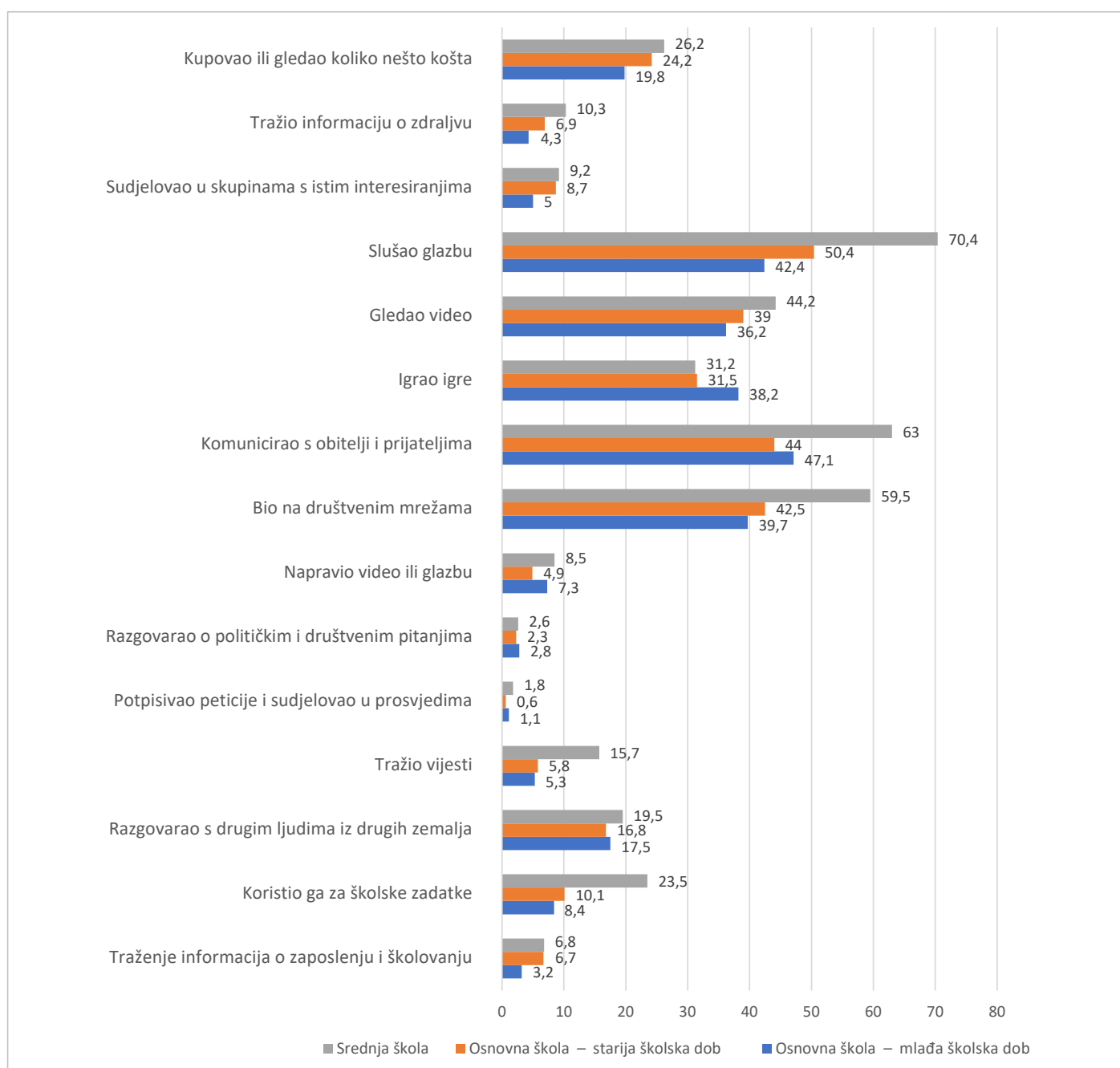
* na uzorku od 668 do 962 ispitanika i ispitanica

No, uz ovaj podatak, važno je dodati i to da više od 37,1 % srednjoškolaca navodi da radnim danima internet koriste pet do šest sati. Sveukupno, 42,4 % srednjoškolaca internet koristi pet i više od pet sati radnim danima, dok neradnim danima taj broj raste do 56,6 % srednjoškolaca.

Kada je riječ o načinu na koji djeca koriste vrijeme na internetu, na temelju podataka u Grafikonu 3., uočljivo je da djeca u većoj mjeri koriste internet u svrhu zabavnih aktivnosti, kao što je: slušanje glazbe, gledanje videa, komunikacija s prijateljima i obitelji, boravak na društvenim mrežama i sl. S druge strane, može se primijetiti da djeca u manjoj mjeri internet koriste za aktivnosti, kao što su: učenje, traženje vijesti, informiranje o zdravlju, uključivanje u peticije ili skupine s istim interesiranjima. Osim navedenog, razlike su uočljivije i kod srednjoškolaca koji u većoj mjeri imaju izražene razlike u načinu provođenja vremena na internetu.

Grafikon 3. Svrha korištenja interneta

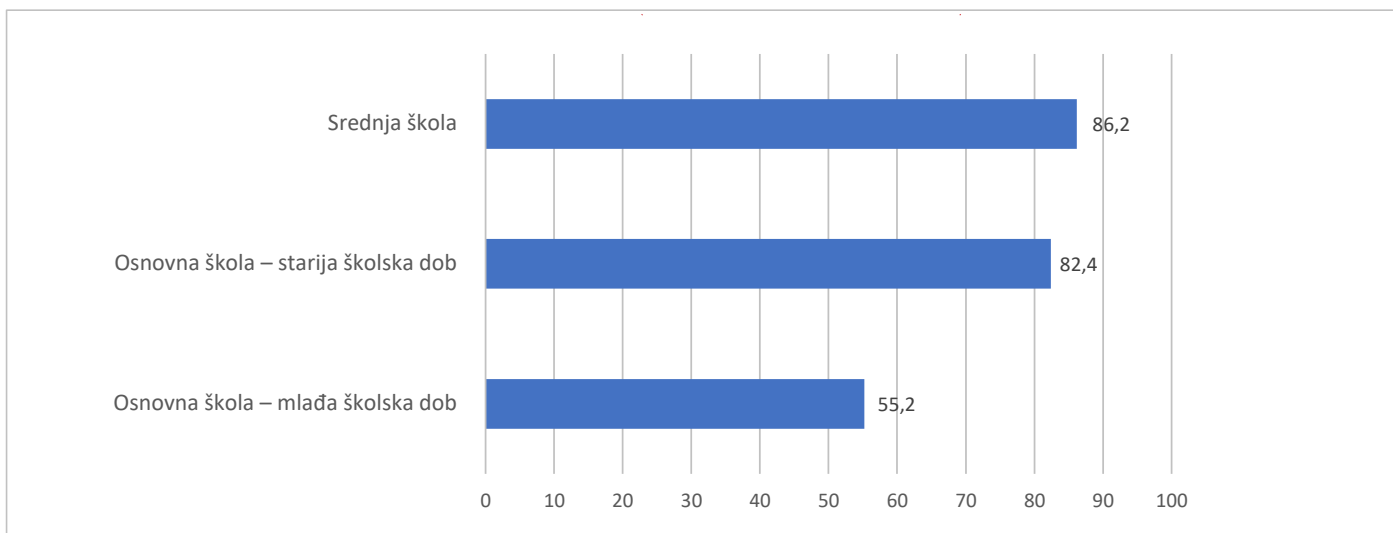

* na uzorku od 667 do 960 ispitanika i ispitanica

Ispitujući kako djeca provode vrijeme na internetu, dobiveni su podatci koji ukazuju na to da većina djece i mladih posjeduje profil na nekoj od društvenih mreža. Podatci na Grafikonu 4. ukazuju na to da s porastom životne dobi raste i postotak djece i mladih koji imaju profil na društvenim mrežama. Na Grafikonu 4. prikazani su podatci za djecu i mlade koji su pozitivno odgovorili na pitanje imaju li profil na društvenim mrežama.

Grafikon 4. Posjedovanje profila na društvenim mrežama

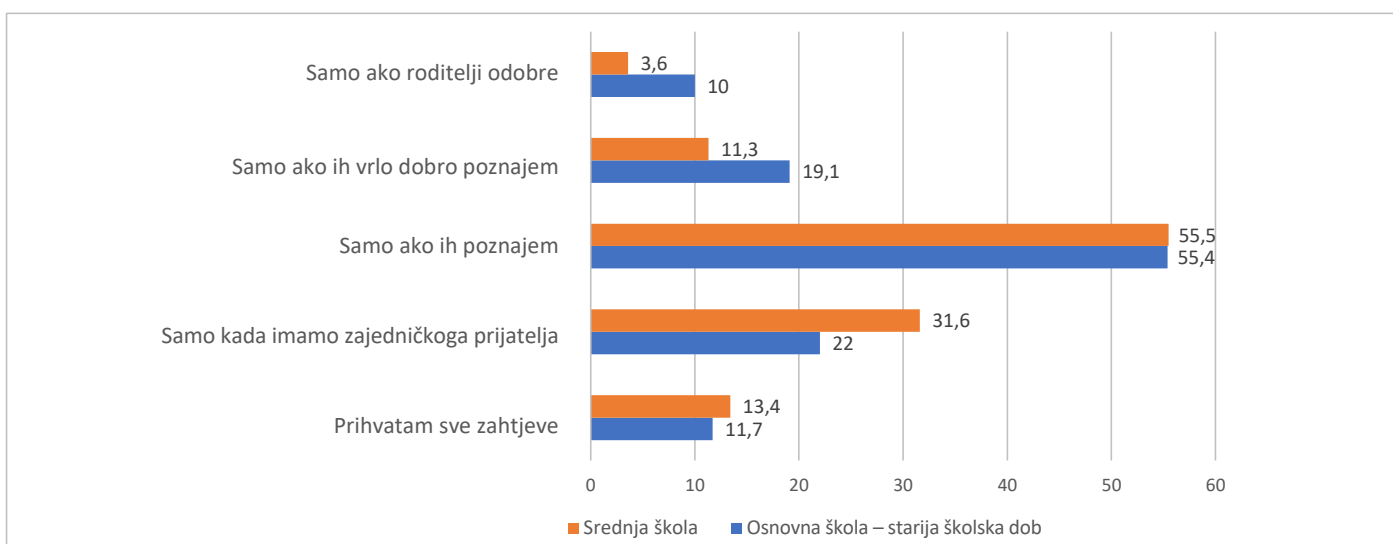

* na uzorku od 670 do 959 ispitanika i ispitanica

S obzirom na veliko prisustvo djece na društvenim mrežama, narednih nekoliko stavaka prikazat će ponašanja djece tijekom korištenja društvenih mreža.

Kada je u pitanju „prihvatanje prijateljstava“ na društvenim mrežama, na Grafikonu 5. se može uočiti da djeca i mladi izjavljuju da u više od 50 % slučajeva prihvaćaju prijateljstva samo ako osobu poznaju. Osim toga, više od 20 % osnovnoškolaca i 30 % srednoškolaca „prihvaća nova prijateljstva“ ako imaju zajedničkoga prijatelja s osobom koja je uputila zahtjev. Nadalje, iz priloženoga je primjetno da više od 11 % djece i mladih ističe da prihvaća sve zahtjeve za prijateljstva, te je važno ukazati na to da samo 10 % osnovnoškolaca i 3,6 % srednoškolaca izjavljuje da za ovu aktivnost traži odobrenje roditelja.

Grafikon 5. Prihvatanje zahtjeva za prijateljstvo na društvenim mrežama

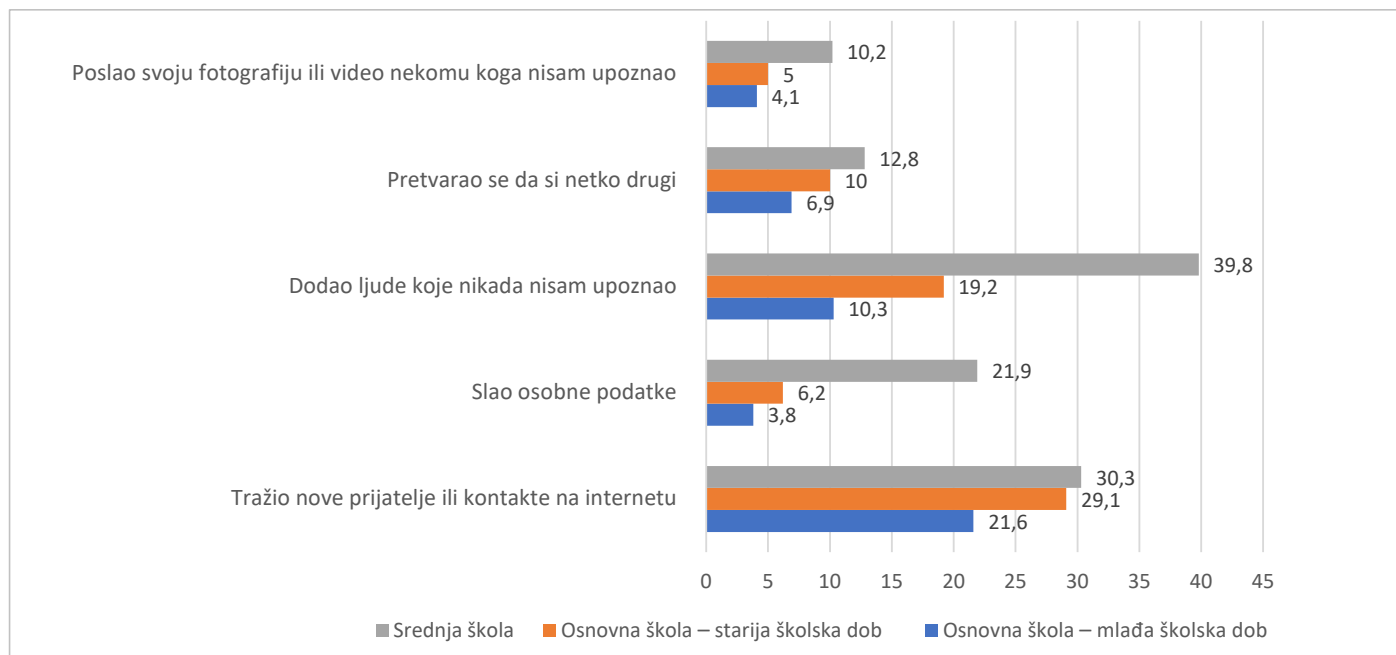
* na uzorku od 960 ispitanika i ispitanica

Osim navedenog, podatci iz istraživanja ukazuju na to da je 20 % djece navelo da je u posljednjih godinu dana nekoliko puta tražilo prijatelje na internetu. Kada je u pitanju slanje osobnih podataka, osnovnoškolci su u manjoj mjeri to radili, u odnosu na više od 20 % srednjoškolaca. Također, učenici srednje škole izjavljuju da su više puta slali zahtjeve za prijateljstva nepoznatim ljudima ili se pretvarali da su netko drugi. Važno je istaknuti da je više od 10 % učenika srednje škole izjavilo da je poslalo svoju fotografiju ili video nekome koga nisu upoznali.

Grafikon 6. Aktivnosti na društvenim mrežama

* na uzorku od 666 do 960 ispitanika i ispitanica

Kako se vidi iz Grafikona 6., stječe se utisak da su učenici srednje škole skloniji da se upuste u rizičnija ponašanja na internetu u odnosu na učenike osnovne škole.

Uznemirujuća iskustva djece i mladih na internetu

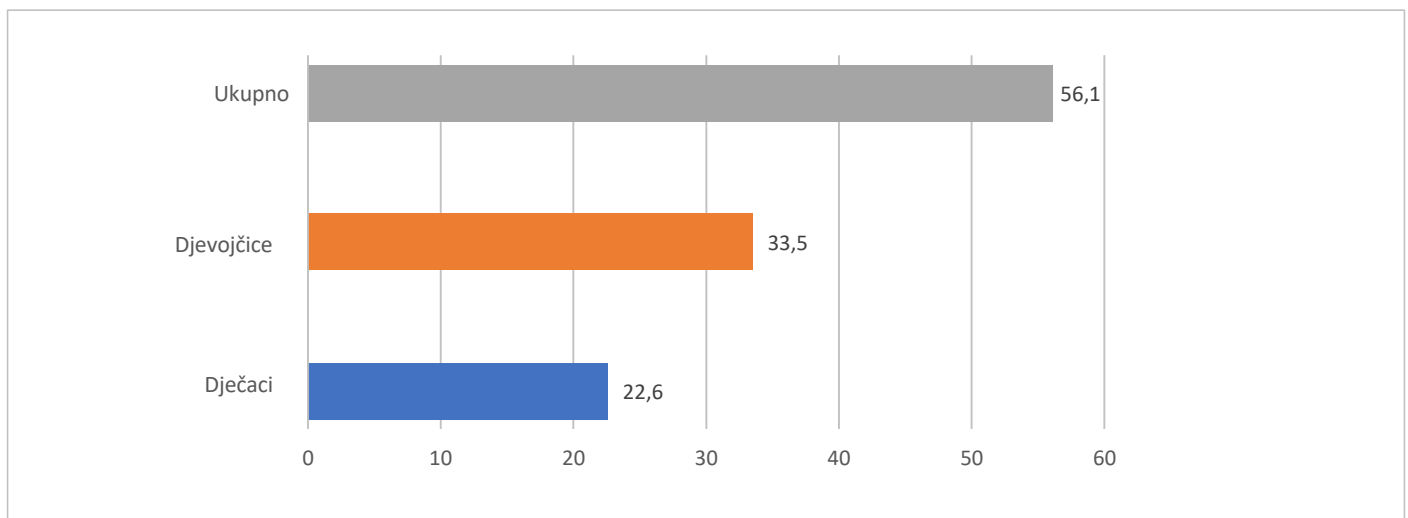
- Više od 50 % ispitanika je doživjelo neugodnosti na internetu.
- Više od 85 % ispitanika o uznemiravanju na internetu ni s kim nije razgovaralo.
- Strategije djece i mladih da se nose sa situacijom uznemiravanja na internetu u većini slučajeva se odnose na to da ignoriraju problem ili zatvore aplikaciju/prozor.
- Gotovo 30 % dječaka i 31 % djevojčica bilo je izloženo fotografijama sa seksualnim sadržajima.
- 19,3 % djece i mladih koji pohađaju više razrede osnovne škole navodi da seksualnim sadržajima pristupa putem web-stranica s pornografskim sadržajima. Više od 10 % djece i mladih, učenika viših razreda osnovne škole, navelo je da svaki dan ili gotovo svaki dan pristupa pornografskim web-stranicama, a 17,9 % srednjoškolaca navodi da svakodnevno pristupa pornografskim web-stranicama.
- Svaki drugi srednjoškolac izjavljuje da je bio izložen fotografijama krvi i nasilja, a 40 % njih informacijama o načinima kako počiniti samoubojstvo.

- *Svaki treći srednjoškolac bio je izložen porukama mržnje i dobio informacije o iskustvima osoba koje su konzumirale drogu, načinima kako da se postane vrlo mršav, ili kako se čovjek može ozlijediti.*

Internet kao jedno veliko virtualno dvorište ima svoju dinamiku i očekivano je da će djeca u njemu biti izložena različitim neugodnostima. Nalazi iz ovog istraživanja ukazuju na to da je **više od polovice ispitanika doživjelo uznemiravanje tijekom boravka na internetu**. Pritom je uočljivije da ispitanice u većoj mjeri prijavljuju uznemiravanje na internetu.

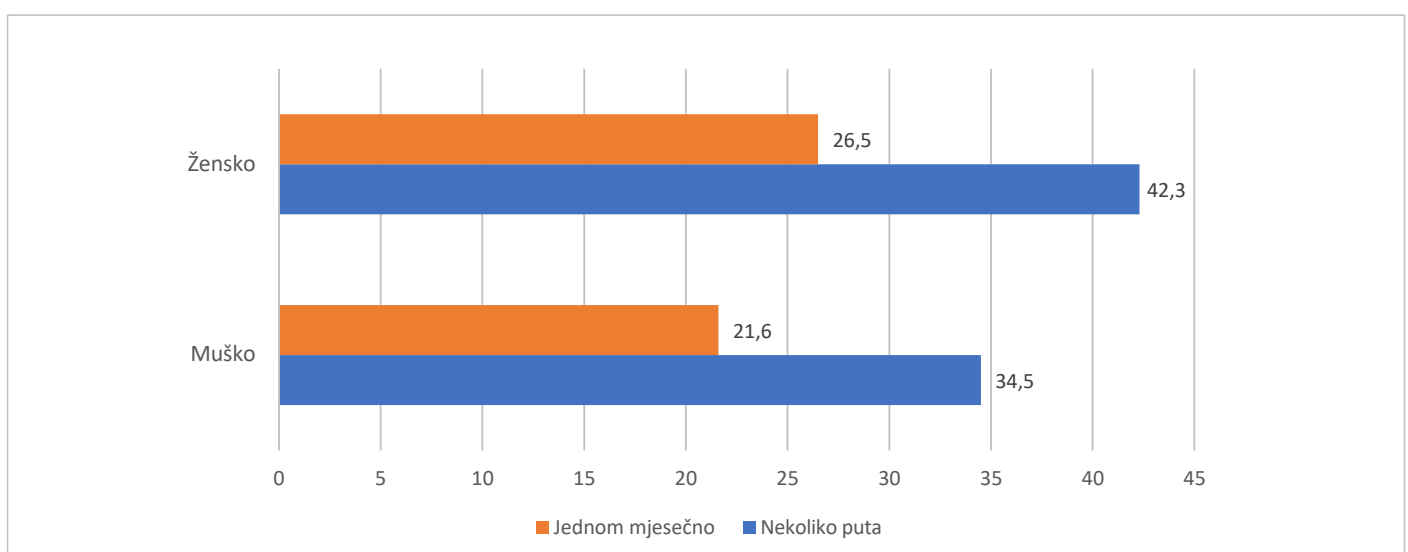
Grafikon 7. Iskustvo uznemiravanja na internetu

* na uzorku od 956 ispitanika i ispitanica

Najveći postotak ispitanika je u upitniku zaokružio da je uznemirenje, u posljednjih godinu dana, doživio „nekoliko puta“ ili „jednom mjesečno“.

Grafikon 8. Učestalost doživljavanja uznemiravanja na internetu u posljednjih godinu dana u odnosu na spol

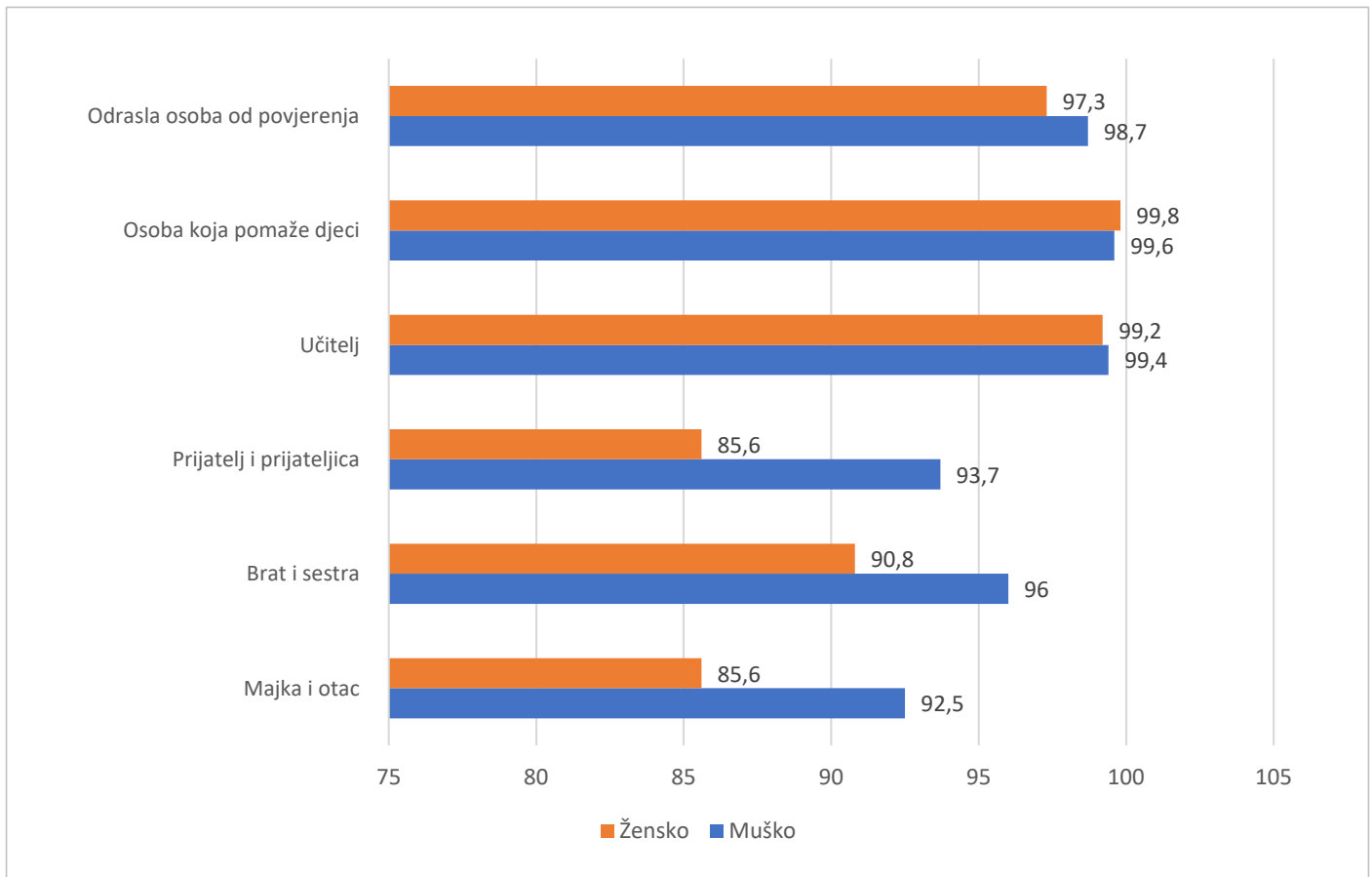

* na uzorku od 955 ispitanika i ispitanica

Vrlo značajan podatak iz nastavka istraživanja je taj da djeca u većini slučajeva ne razgovaraju s nekim o uznemirenju koje su doživjeli. Iako postoje blage razlike u tome da djevojčice u većoj mjeri traže razgovor i potporu, i dalje, u više od 85 % slučajeva, to ipak ne rade.

Grafikon 9. Osobe od kojih djeca i mladi traže potporu i razgovor nakon uznemiravanja na internetu

* na uzorku od 963 ispitanika i ispitanica

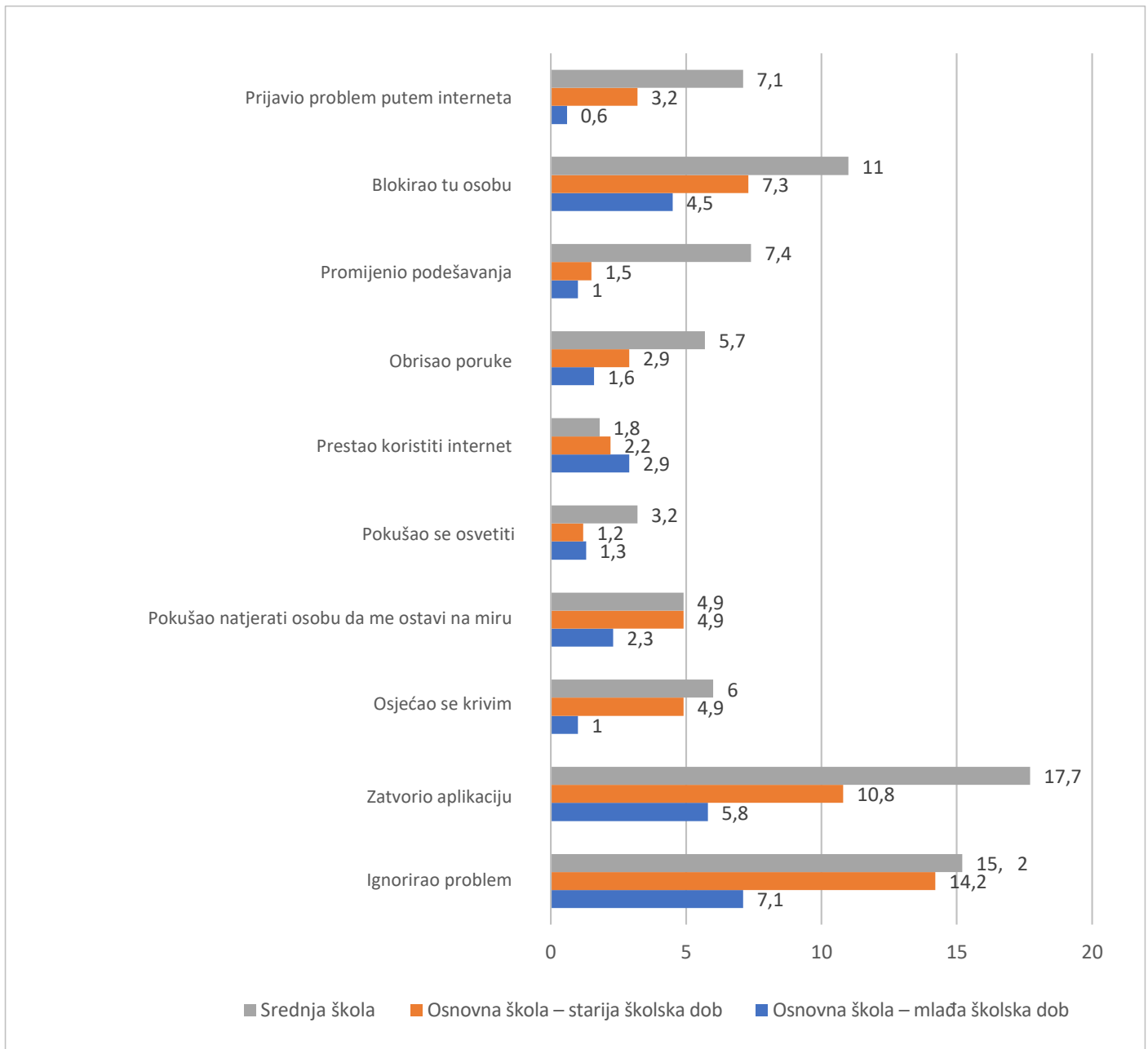
Na Grafikonu 9. se može vidjeti da djeca i mladi izjavljuju da najčešće traže potporu od osoba koje pomažu djeci, učitelja, osoba od povjerenja, prijatelja, braće i sestara, te roditelja. Djevojčice imaju tendenciju da češće traže potporu od roditelja i prijatelja nego dječaci.

U slučajevima kada osjete uznemiravanje na internetu, strategije djece i mladih da se nose sa situacijom uznemiravanja na internetu u najvećoj mjeri se odnose na to da igniraju problem ili zatvore aplikaciju/prozor.

U grafikonu ispod prikazano je ponašanje koje djeca ispoljavaju u vezi s uznemiravanjem na internetu.

Grafikon 10. Strategije nošenja djece i mladih s uznemiravanjem na internetu

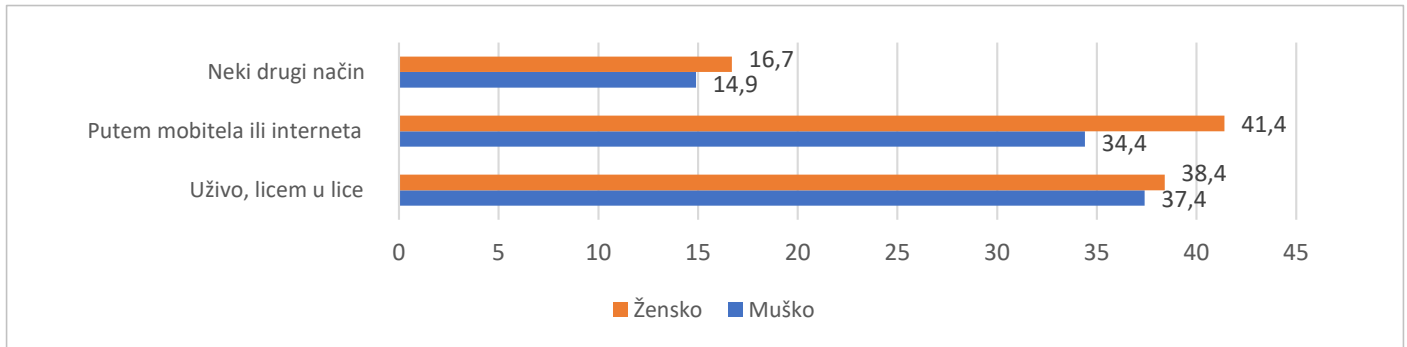

* na uzorku od 666 do 960 ispitanika i ispitanica

Osim navedenog, sveukupno, 19 % dječaka i 25,8 % djevojčica izjavilo je da su u posljednjih godinu dana doživjeli da je netko bio okrutan prema njima. Kada je u pitanju koliko često su djeca izložena okrutnostima i na koji način, uočljivo je da su dječaci uživo najčešće trpjeli okrutnosti. S druge strane, djevojčice su putem interneta i mobitela u većoj mjeri bile izložene okrutnostima.

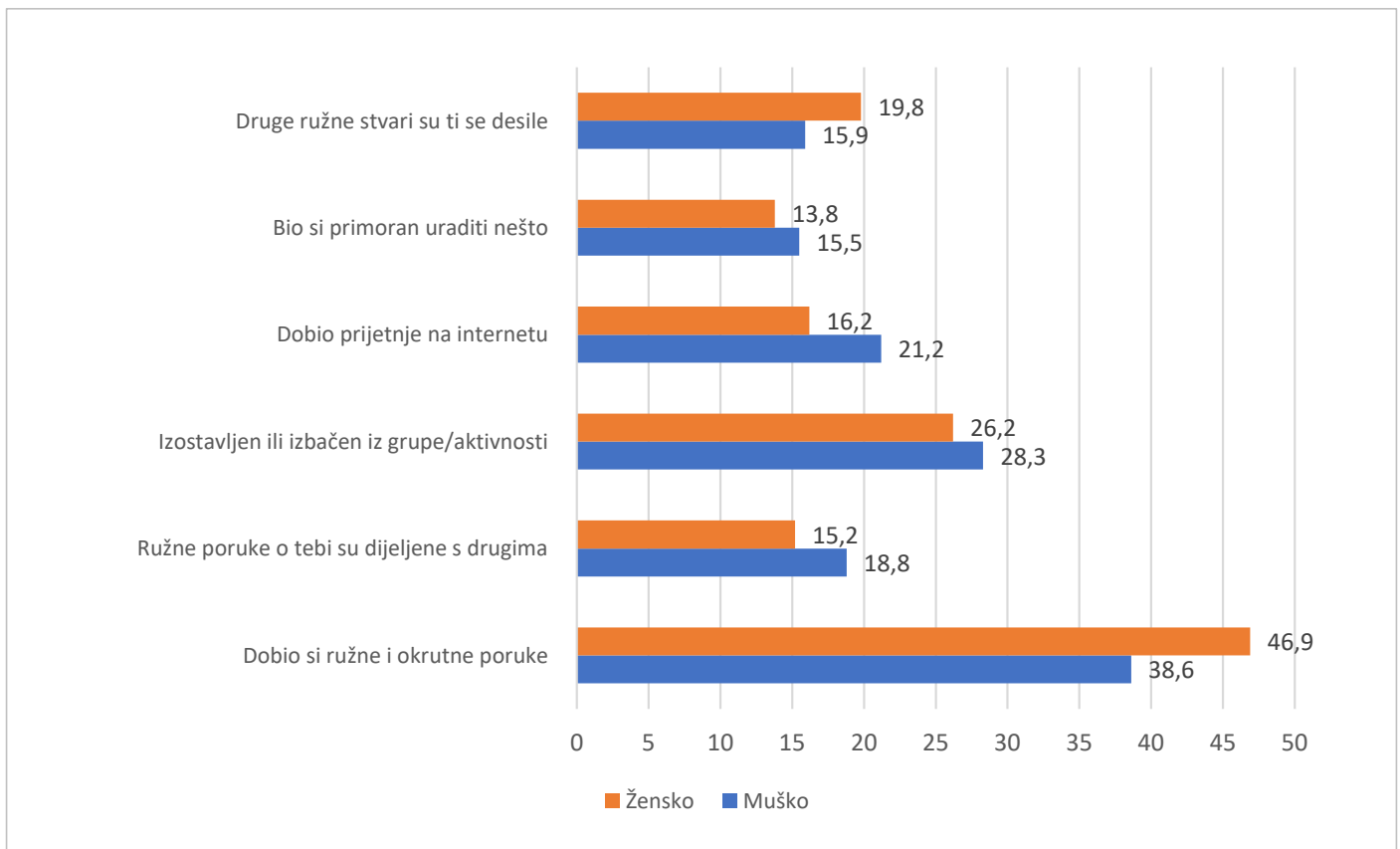
Grafikon 11. Načini doživljavanja okrutnog ponašanja

* na uzorku od 960 ispitanika i ispitanica

Uzimajući u obzir postotak izloženosti okrutnostima na internetu, daljnjim ispitivanjem se došlo do podataka da se kod oba spola najčešće radi o dobivanju ružnih i okrutnih poruka. Osim toga, djeca i mladi su često izbacivani i isključivani iz skupina i aktivnosti, a prisutne su i prijetnje kao i dijeljenje uvredljivih poruka o njima. Grafikon 12. prikazuje raspodjelu negativnih iskustava kojima su djeca i mladi izloženi.

Grafikon 12. Raspodjela negativnih iskustava koje djeca i mladi doživljavaju na internetu

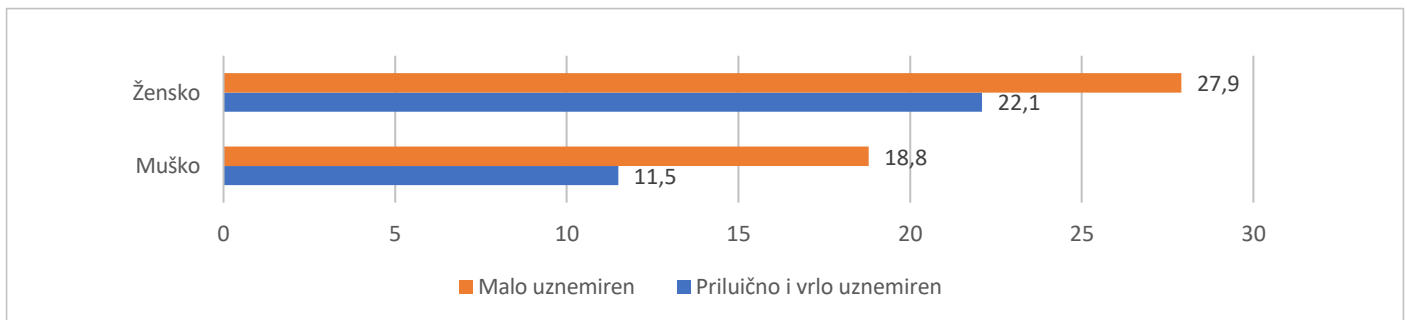

* na uzorku od 936 do 944 ispitanika i ispitanica

Povodom navedenih negativnih pojava, djeca i mladi su na Likertovoj ljestvici procjenjivali intenzitet svoje uznemirenosti. Na Grafikonu 13. prikazani su postotci djece i mladih, koji su odgovorili da su se osjećali „malo uznemireno“ ili „prilično i vrlo uznemireno“. Uočljiva je razlika u doživljaju intenziteta uznemirenosti kod dječaka i djevojčica, gdje su djevojčice u više slučajeva bile „prilično i vrlo uznemirene“.

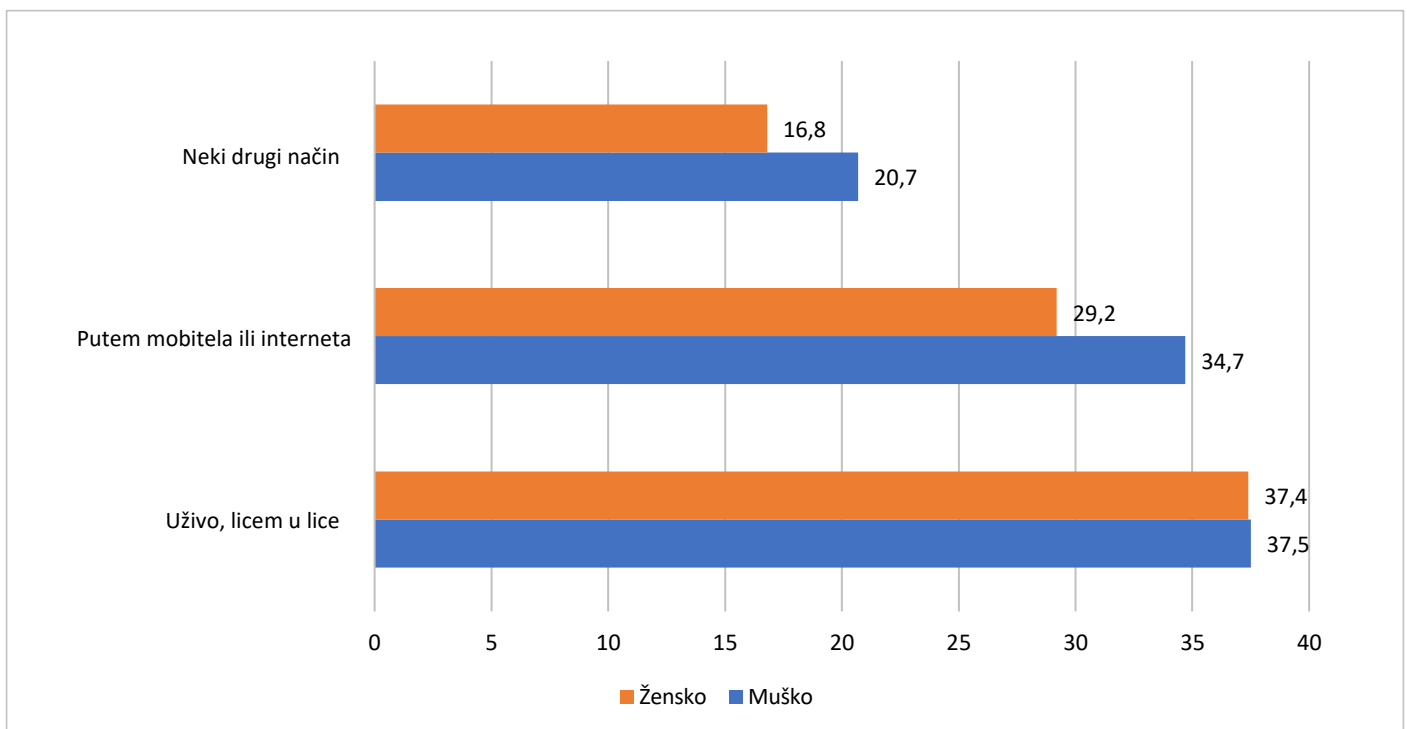
Grafikon 13. Razine osjećaja uznemirenosti djece i mladih nakon doživljenih negativnih iskustava na internetu

* na uzorku od 960 ispitanika i ispitanica

Uz ispitivanje o negativnim iskustvima djece na internetu, djeca i mladi imali su priliku navesti jesu li i sami u posljednjih godinu dana bili okrutni prema nekome. Prema rezultatima istraživanja, 31 % djevojčica i 29,8 % dječaka je izjavilo da jest. Način ispoljavanja okrutnosti bio je većinom uživo, u odnosu na ispoljavanje okrutnosti putem mobitela ili interneta.

Grafikon 14. Načini ispoljavanja okrutnosti prema drugima

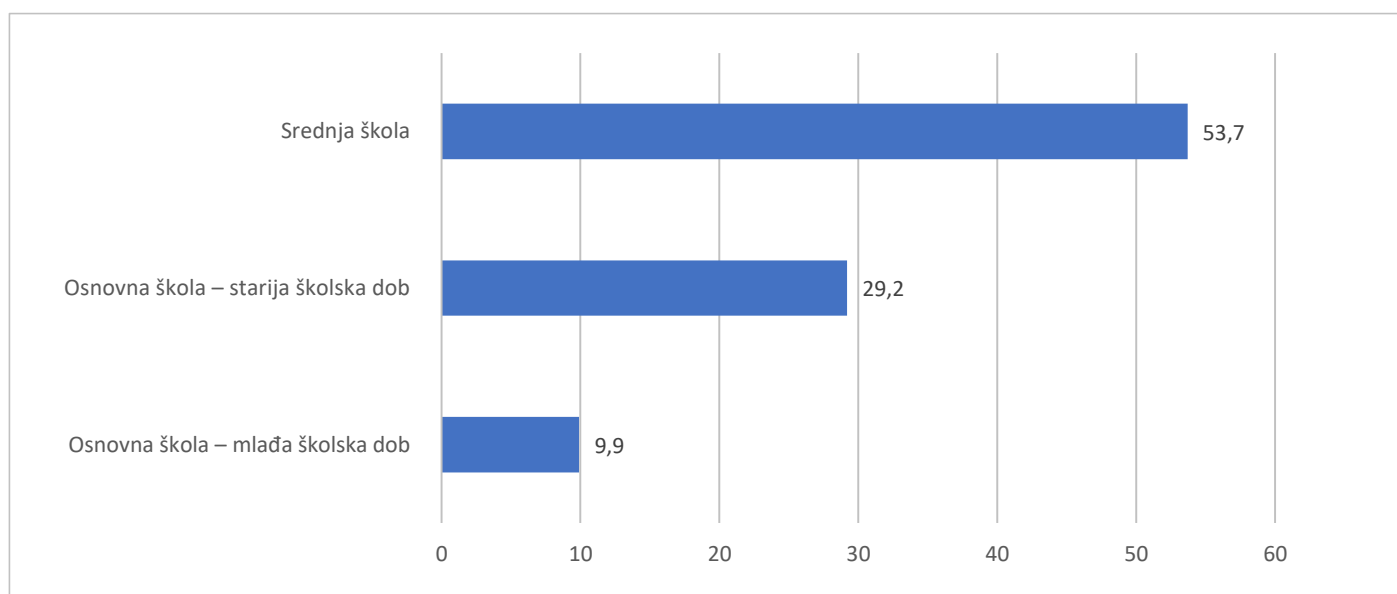

*na uzorku od 956 do 960 ispitanika i ispitanica

Kao što je do sada prikazano, djeca i mladi su na internetu izloženi različitim negativnim sadržajima i ponašanjima. Osim navedenog, uz neugodnost i uznemirenost, gotovo 30 % dječaka i 31 % djevojčica bilo je izloženo fotografijama sa seksualnim sadržajima. Iako ne postoji značajna razlika prema spolu, podatci ukazuju na primjetnu razliku u izloženosti fotografijama sa seksualnim sadržajem prema dobi.

Grafikon 15. Izloženost djece i mladih slikama sa seksualnim sadržajem

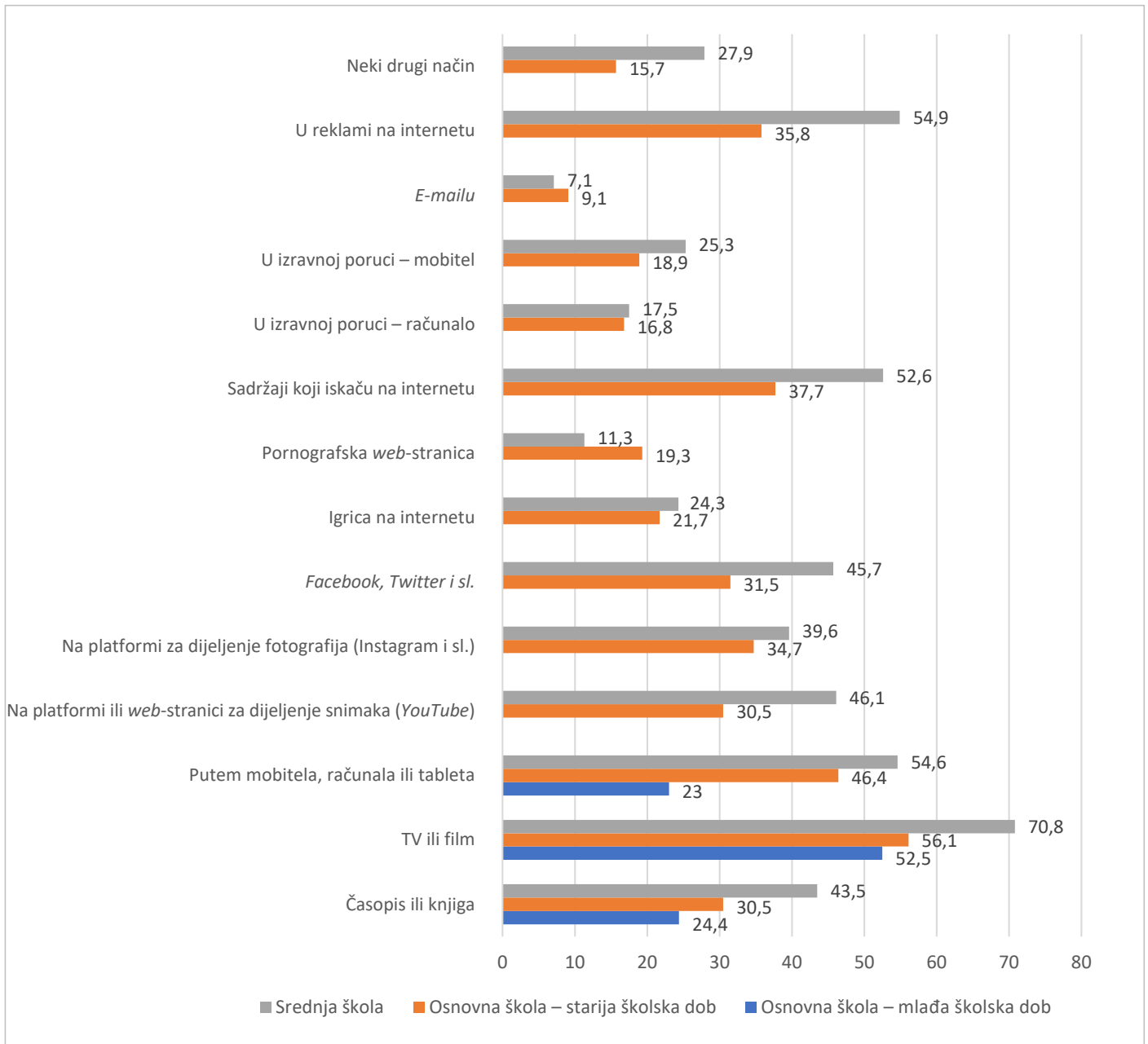
* na uzorku od 933 ispitanika i ispitanica

Kao što je vidljivo na Grafikonu 15., gotovo 10 % djece nižih razreda osnovne škole bilo je izloženo fotografijama sa seksualnim sadržajima. Nadalje, podatci ukazuju na to da što su djeca starija to je veći postotak djece izložen fotografijama sa seksualnim sadržajima.

U nastavku je prikazano (Grafikon 16.) pomoću kojih sredstava su djeca i mladi u najvećoj mjeri izloženi seksualnim sadržajima. Postotci u Grafikonu 16. odnose se na to koliko često su djeca zaokružila odgovor „nekoliko puta“ ili „barem jednom mjesečno“ da su bili izloženi seksualnim sadržajima u posljednjih godinu dana.

Grafikon 16. Sredstva pomoću kojih su djeca i mladi izloženi seksualnim sadržajima u odnosu na dob

* na uzorku od 656 do 954 ispitanika i ispitanica

Učenici nižih razreda osnovne škole izjavljuju da su ovakvim sadržajima izloženi u najvećoj mjeri putem televizora i filmova, te putem časopisa i mobitela ili tableta. Kada su u pitanju učenici viših razreda osnovne škole, televizor, filmovi i mobiteli su dominantna sredstva putem kojih djeca i mladi imaju pristup seksualnim sadržajima. Trećina djece i mladih ove dobi, takvim sadržajima izložena je i putem platformi za dijeljenje fotografija, društvenih mreža, te reklama na internetu. Važan podatak je i to da 19,3 % djece i mladih ove dobi navodi da takvim sadržajima pristupa i putem web-stranica s pornografskim sadržajima. Dodatno, više od 10 % djece navelo je da svaki dan ili gotovo svaki dan pristupa pornografskim web-stranicama.

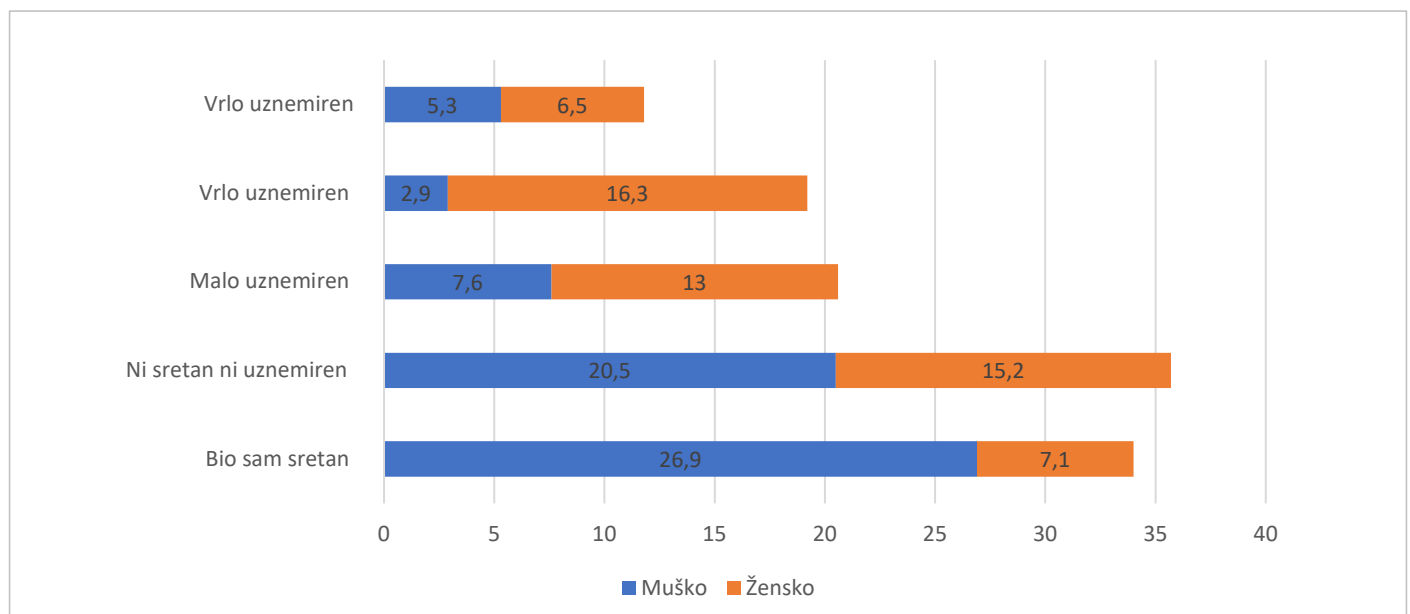

Slični podatci dobiveni su i za srednjoškolce, pa se vidi da je 11,3 % učenika ove dobi pristupilo pornografskim sadržajima (odgovori „nekoliko puta“ i „barem jednom mjesečno“). Također, važno je dodati i to da 17,9 % srednjoškolaca navodi da svakodnevno pristupa pornografskim *web*-stranicama.

Promatrajući emocionalne reakcije djece i mladih na seksualne sadržaje, može se uočiti da dječaci općenito pozitivnije doživljavaju takve sadržaje nego djevojčice. Četvrtina dječaka izjavljuje da su se osjećali sretno, dok petina navodi da nisu osjećali ni sreću ni uznemirenost. Djevojčice, s druge strane, u znatno manjem postotku osjećaju sreću povodom seksualnih sadržaja, te u većoj mjeri osjećaju uznemirenost. Ovaj podatak nam ukazuje na to da je za četvrtinu naših muških ispitanika seksualni sadržaj – sadržaj koji doživljavaju kao pozitivan i poželjan. Ovakav doživljaj seksualnog sadržaja ih može voditi u pretjerano konzumiranje seksualnih sadržaja, s jedne strane, kao i u komunikaciju sa osobama koje nemaju dobre namjere i koje žele iskoristiti djecu i mlade ljude.

Grafikon 17. Osjećanja nakon izlaganja seksualnim sadržajima u odnosu na spol

* na uzorku od 956 do 965 ispitanika i ispitanica

Da su primili poruke sa seksualnim sadržajem u posljednjih godinu dana izjavljuje 25,3 % dječaka i 23 % djevojčica. Uspoređujući ove podatke prema dobi djece, vidljivo je da srednjoškolci (35 %) u znatno većem postotku imaju ovakvo iskustvo nego učenici osnovne škole (17 %). Također, 45 % srednjoškolaca je reklo da imaju iskustvo slanja seksualnih poruka drugim osobama, dok je 33,3 % njih od drugih osoba tražilo slanje informacija seksualne prirode.

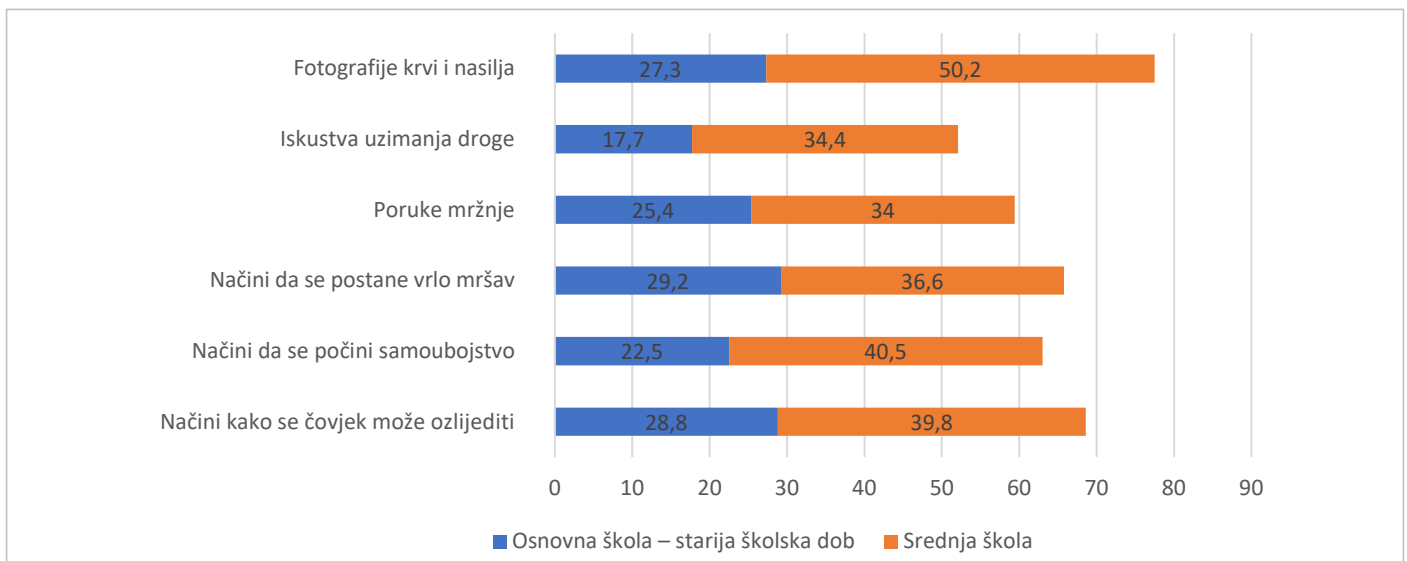
Kada je u pitanju postavljanje poruka sa seksualnim sadržajem na internetu, učenici prijavljuju da su takva ponašanja imali u vrlo malom broju slučajeva (2,5 % do 4,5 % ispitanika).

Oko petine srednjoškolaca navelo je da su druge osobe od njih tražile da im kažu kako njihovo tijelo izgleda bez odjeće. Iz navedenoga je uočljivo da su srednjoškolci u većem postotku doživjeli navedeno iskustvo. Kada su podatci uspoređeni po spolu, dobiven je rezultat da su djevojke češće izložene ovakvim pitanjima i sadržajima od mladića.

Osim ispitivanja izloženosti djece i mladih sadržajima sa seksualnom konotacijom, ispitivalo se i koliko su oni izloženi i nekim drugim negativnim sadržajima. Na Grafikonu 18. prikazani su postotci odgovora djece i mladih, koji su nekoliko puta ili barem jednom mjesečno vidjeli neki nasilan i negativan sadržaj u posljednjih godinu dana.

Grafikon 18. Negativni sadržaji kojima se na internetu izlažu djeca i mladi

* na uzorku od 934 do 960 ispitanika i ispitanica

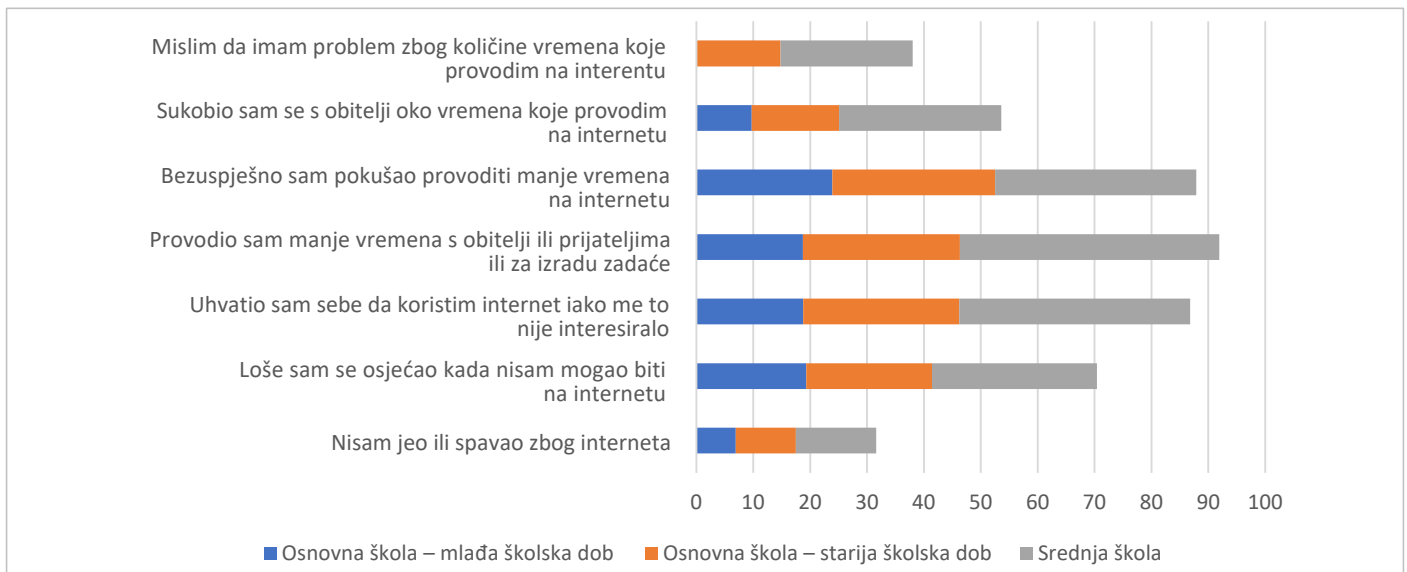
Kako se može vidjeti na Grafikonu 18., srednjoškolci su u većoj mjeri izloženi negativnim sadržajima. Podatci ukazuju na to da je polovica srednjoškolaca bila izložena fotografijama krvi i nasilja, 40 % informacijama o načinima kako počinuti samoubojstvo. Trećina srednjoškolaca je bila izložena porukama mržnje, te dobila informacije o iskustvima osoba koje su konzumirale drogu, načinima kako da se postane vrlo mršav, ili kako se čovjek može ozlijediti.

Sagledavajući utjecaj korištenja interneta na njihov privatni život, ispitanici su izjavljivali da smatraju da zbog interneta imaju različite probleme. Kao dominantne probleme djeca i mladi navode da su zbog interneta provodili manje vremena s obitelji ili prijateljima, kao i da su bezuspješno pokušavali smanjiti vrijeme koje provode na internetu. Također, djeca i mladi navode da su se loše osjećali ako nisu mogli biti na internetu, te da su se sukobljavali s obitelji zbog vremena koje provode na internetu.

Na Grafikonu 19. prikazana je učestalost odgovora „nekoliko puta“ ili „barem jednom mjesečno“ o prisustvu određenih problema. Iz Grafikona 19. se vidi da je navedena problematika prisutnija kod srednjoškolaca.

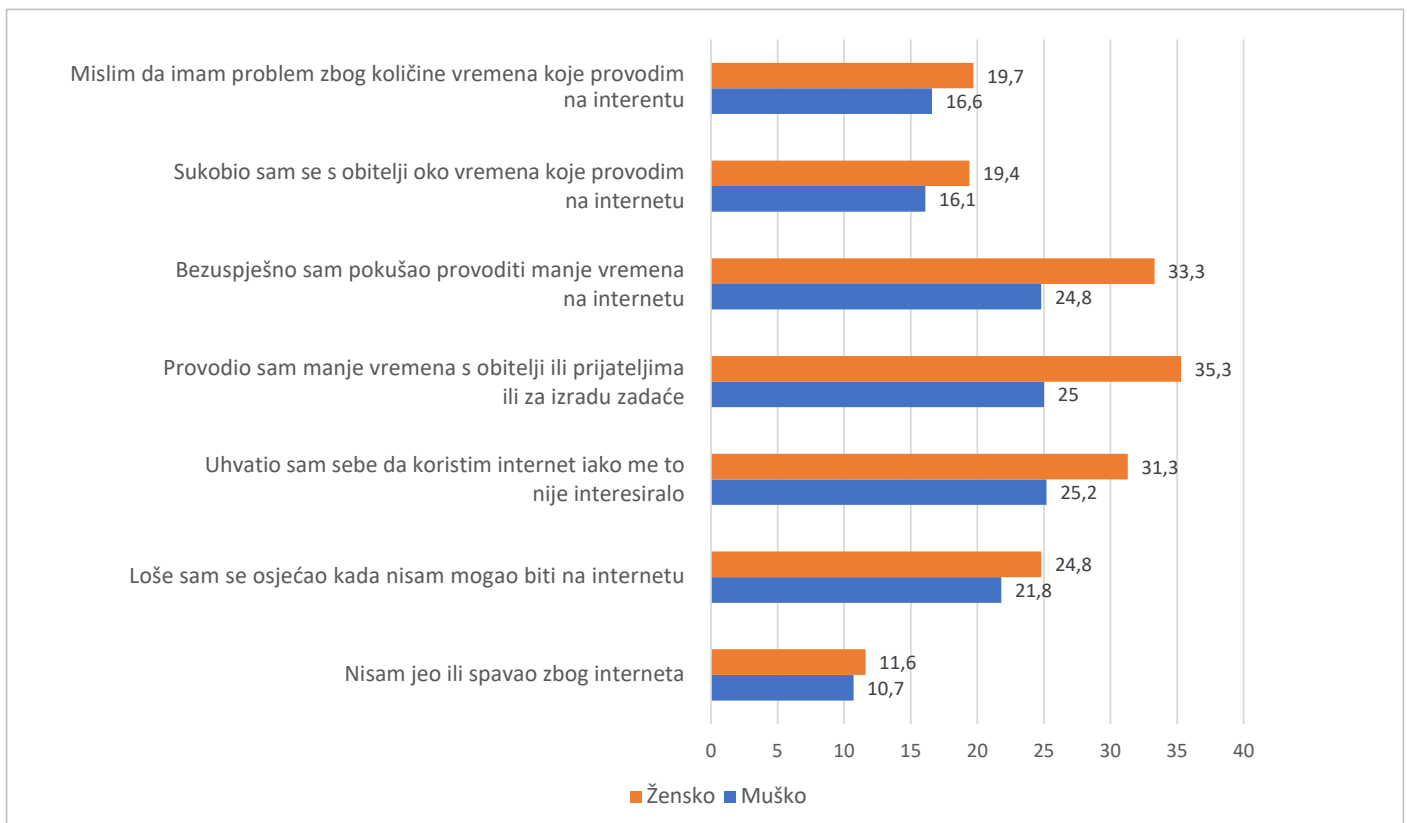
Grafikon 19. Problemi s kojima se djeca i mladi susreću zbog konzumiranja sadržaja na internetu u odnosu na dob

* na uzorku od 663 do 962 ispitanika i ispitanica

Također, na Grafikonu 20. prikazano je prisustvo navedene problematike u odnosu na spol, te je vidljivo da djevojčice u većoj mjeri izjavljuju da internet ima negativne utjecaje na njih u odnosu na dječake.

Grafikon 20. Problemi s kojima se djeca i mladi susreću zbog konzumiranja sadržaja na internetu u odnosu na spol

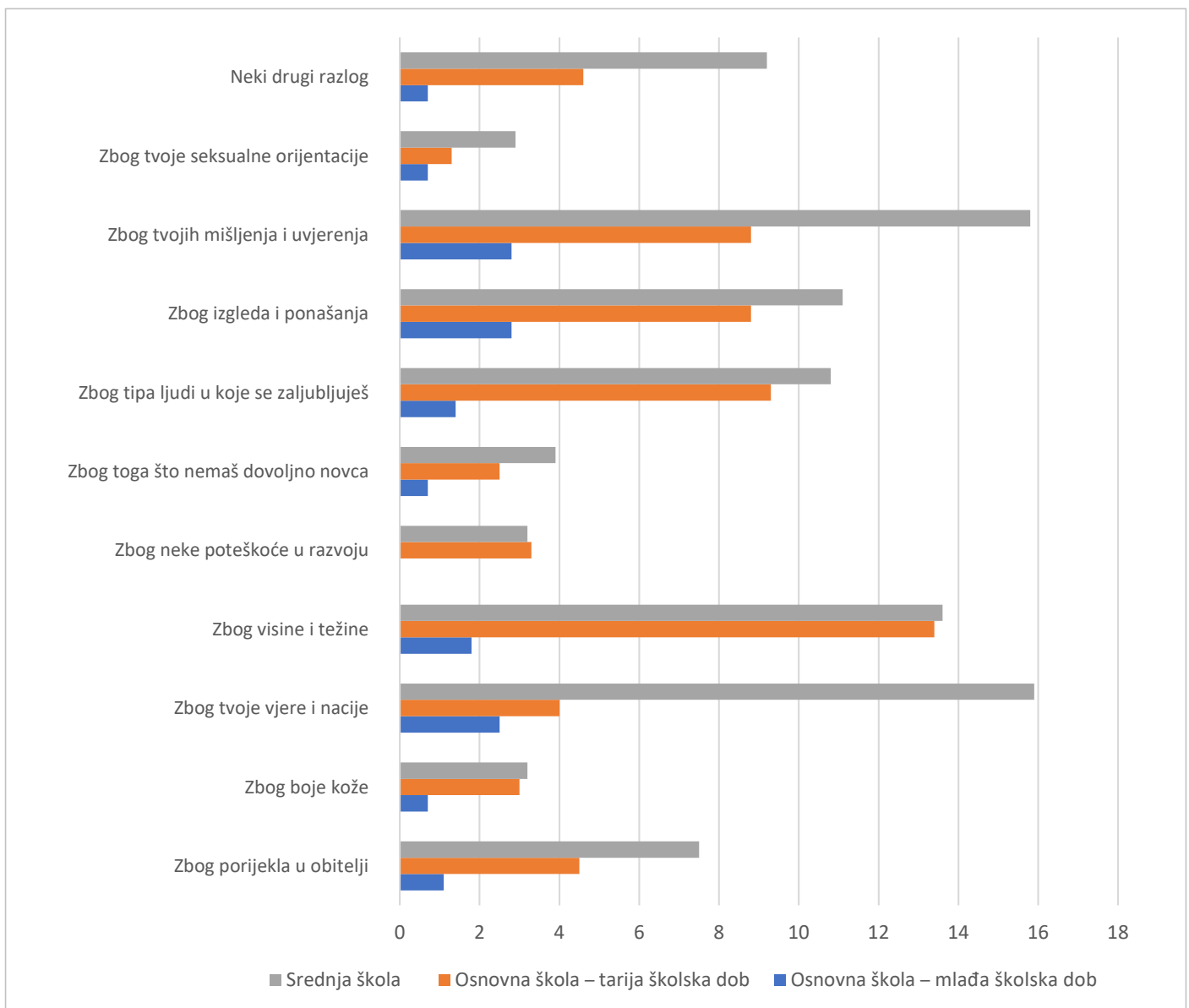

* na uzorku od 962 ispitanika i ispitanica

Osim navedenih negativnosti, dio neugodnosti i uznemiravanja na internetu dolazi i od roditelja/skrbnika, prijatelja ili učitelja. U nastavku je prikazano (Grafikon 21.) prisustvo takvih ponašanja. Navedeni postotci se odnose na učestalost odgovora „nekoliko puta“ i „barem jednom mjesečno“ u posljednjih godinu dana.

Grafikon 21. Razlozi uznemiravanja na internetu u odnosu na uzrast

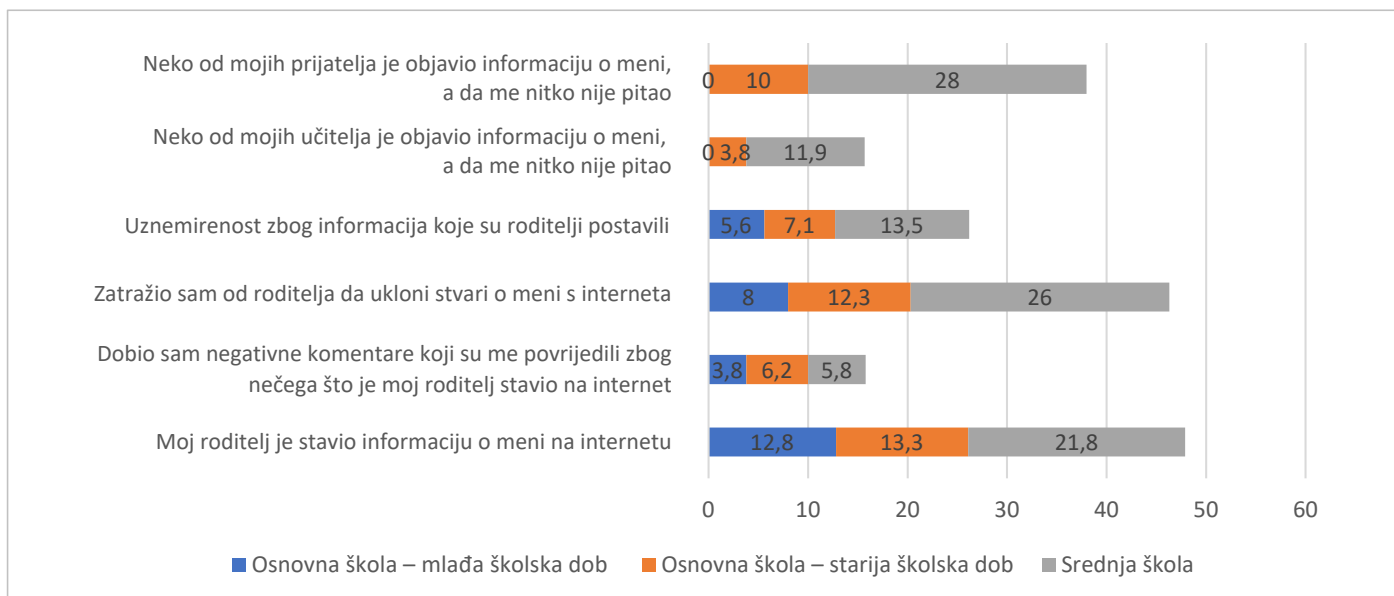

* na uzorku od 656 do 959 ispitanika i ispitanica

Također, na Grafikonu 22. dat je prikaz povoda zbog kojih djeca i mladi smatraju da trpe neugodnosti od drugih. Prikazani su postotci učestalosti zaokruživanja odgovora „ponekad“.

Grafikon 22. Povod zbog kojeg djeca i mladi trpe neugodnosti na internetu u odnosu na dob

* na uzorku od 666 do 960 ispitanika i ispitanica

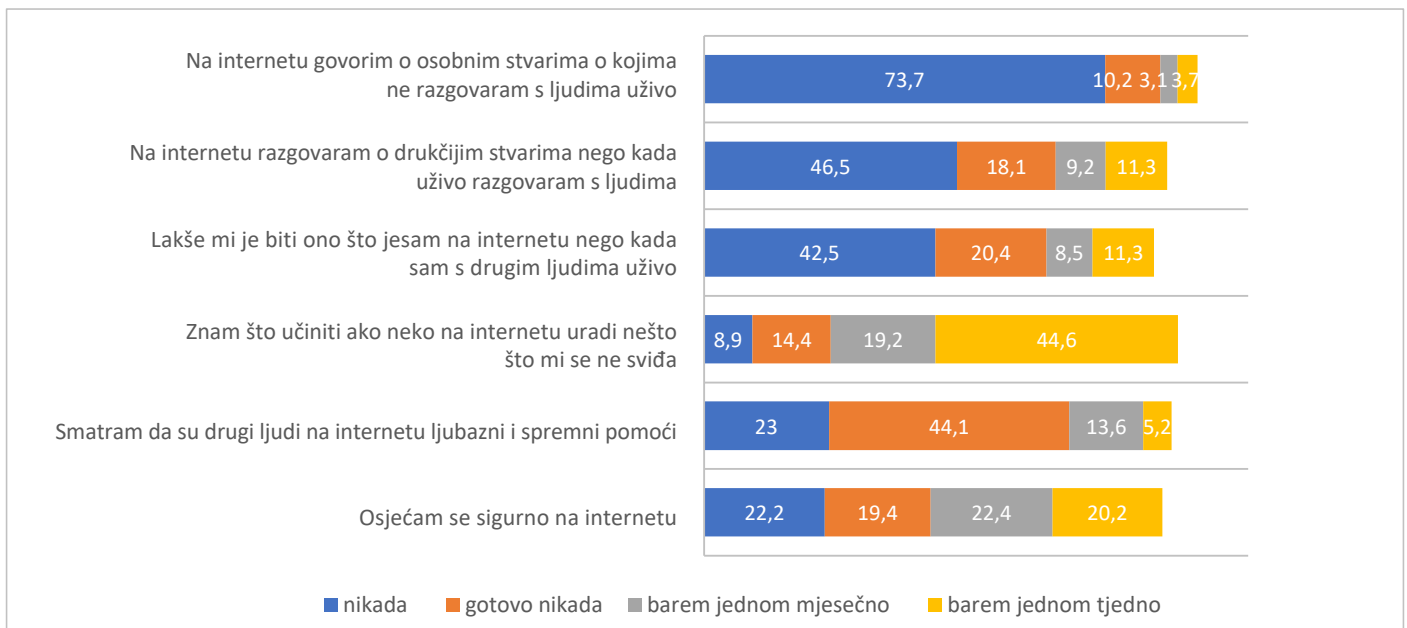
Digitalna znanja i vještine djece i mladih

- *Većina djece slobodno govori o sebi na internetu.*
- *Većina ispitanika smatra da ima dovoljno razvijene digitalne vještine, koje koristi prilikom rukovanja mobitelom ili računalom.*
- *Većina ispitanika smatra da je medijski dovoljno pismena i da dobro zna koje informacije na internetu treba dijeliti, a koje ne.*
- *Više od polovice ispitanika procjenjuje da ima znanja o tome kako se zaštititi na internetu.*

Prije nego što budu prikazani rezultati koji ukazuju na digitalne vještine i znanja djece i mladih, u uvodnom dijelu ovog poglavlja predstavljena su mišljenja ispitanika o samom internetu i njihovom pretraživanju. Od rezultata koji su prikazani na Grafikonu 23. ističu se oni koji ukazuju na to da je podjednak broj ispitanika koji se barem jednom tjedno osjeća sigurno na internetu kao i onih koji se tako ne osjećaju, kao i da se najveći postotak ispitanika izjasnio da smatra da drugi ljudi na internetu nisu ljubazni i spremni pomoći. Unatoč ovim podacima, visok postotak njih ukazuje na to da nema problem govoriti o osobnim stvarima na internetu o kojima ne govori uživo s ljudima.

Grafikon 23. Kako djeca i mladi doživljavaju internet

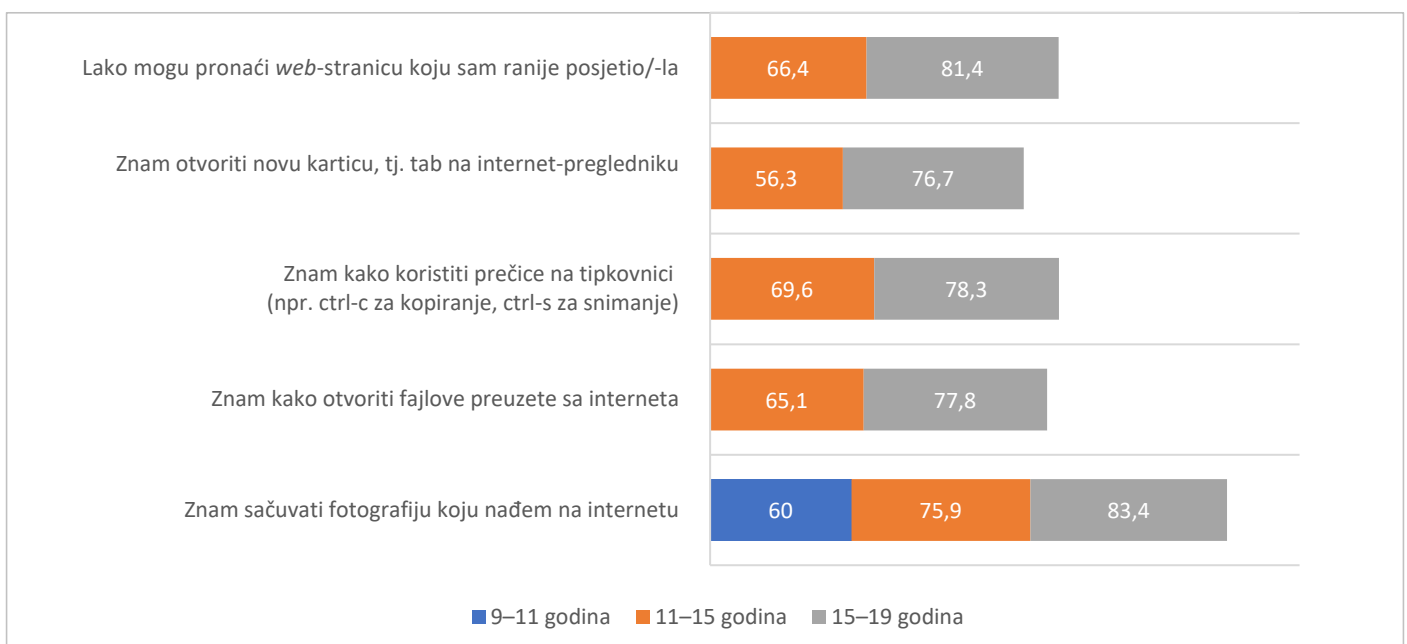

* na uzorku od 666 do 960 ispitanika i ispitanica

Vještine korištenja interneta i digitalnih tehnologija

Život u 21. stoljeću teško je zamisliti bez osnovnih znanja i vještina o načinima korištenja interneta i digitalnih tehnologija. Stoga se istraživanje bavi i ispitivanjem procjene stupnja razvijenosti ovih vještina. Prilikom čitanja dobivenih rezultata važno je imati na umu da je ovo samo procjena ispitanika i da nije riječ o objektivnom mjerenju njihovih vještina i znanja o korištenju digitalnih tehnologija i interneta.

Grafikon 24. Vještine korištenja interneta i računala

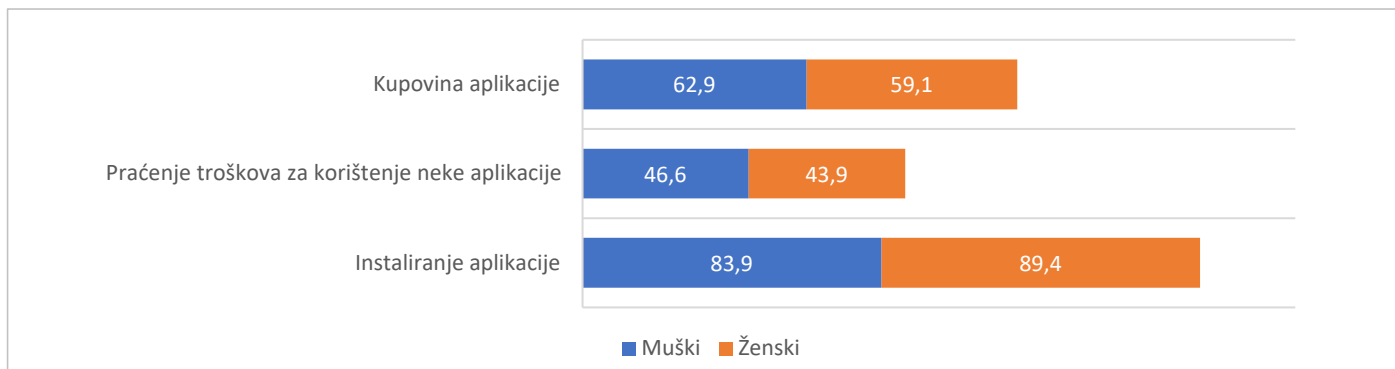

* na uzorku od 669 do 984 ispitanika i ispitanica

Grafikon 24. prikazuje procjenu vještina u korištenju računala. Među ponuđenim odgovorima u postotcima su prikazani odgovori – „donekle točno“ i „potpuno točno“. Kako se iz dobivenih podataka može vidjeti, ispitanici i ispitanice se procjenjuju kao vrlo sposobni za izvođenje prikazanih radnji.

Grafikon 25. Vještine korištenja mobitela

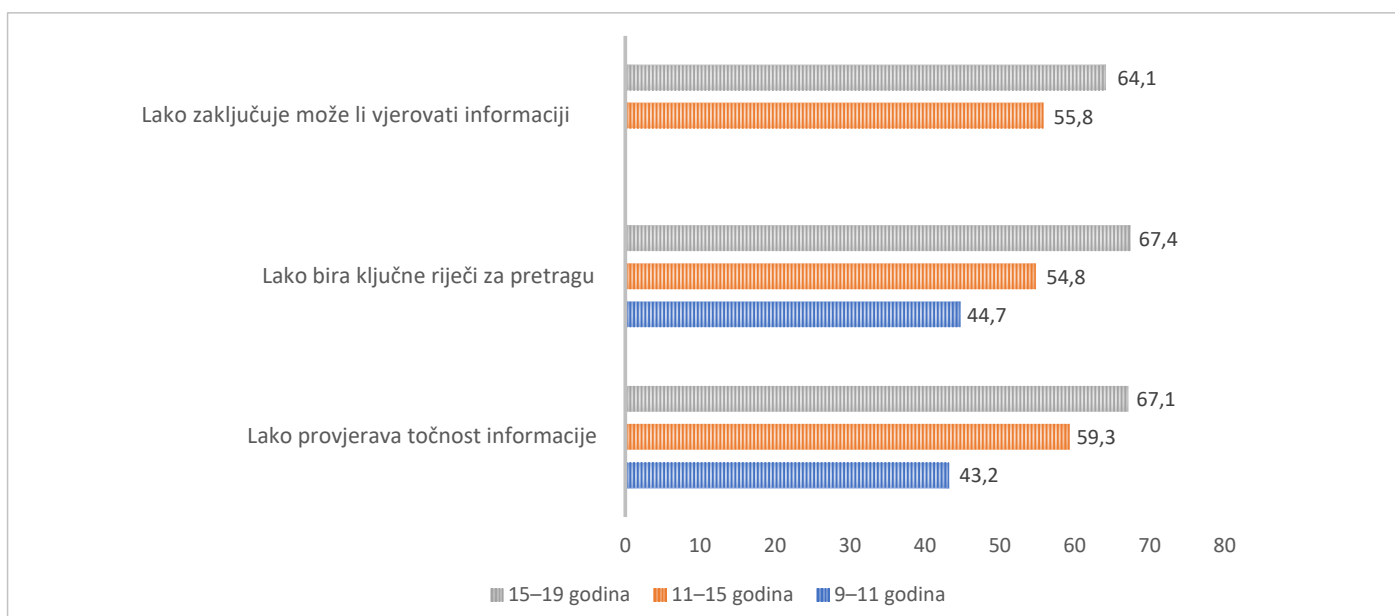

*na uzorku od 450 do 471 ispitanika i ispitanica

Prilikom korištenja mobitela ispitanici i ispitanice su ujednačeni po percepciji svojih vještina instaliranja i upravljanja troškovima aplikacije. Općenito, najveći postotak njih smatra da je najuspješniji u instaliranju aplikacije.

Pronalaženje različitih informacija, provjera jesu li one točne ili nisu, spada u kompetenciju koja se zove medijska pismenost. Ispitanici ovog istraživanja sebe procjenjuju prosječnima i nešto boljim od prosjeka kada je u pitanju traženje informacija i provjera njihove točnosti. Od ukupnog uzorka, 57 % smatra da su spretni u provjeri točnosti informacija koje do njih dolaze. Da nema problem u odabiru ključnih riječi kada traga za određenim informacijama, smatra 55,5 %, dok 59,2 % ističe da lako može zaključiti treba li vjerovati informacijama koje do njih dolaze. Grafikon 26. prikazuje koliko se ispitanici razlikuju po dobi.

Grafikon 26. Medijska pismenost

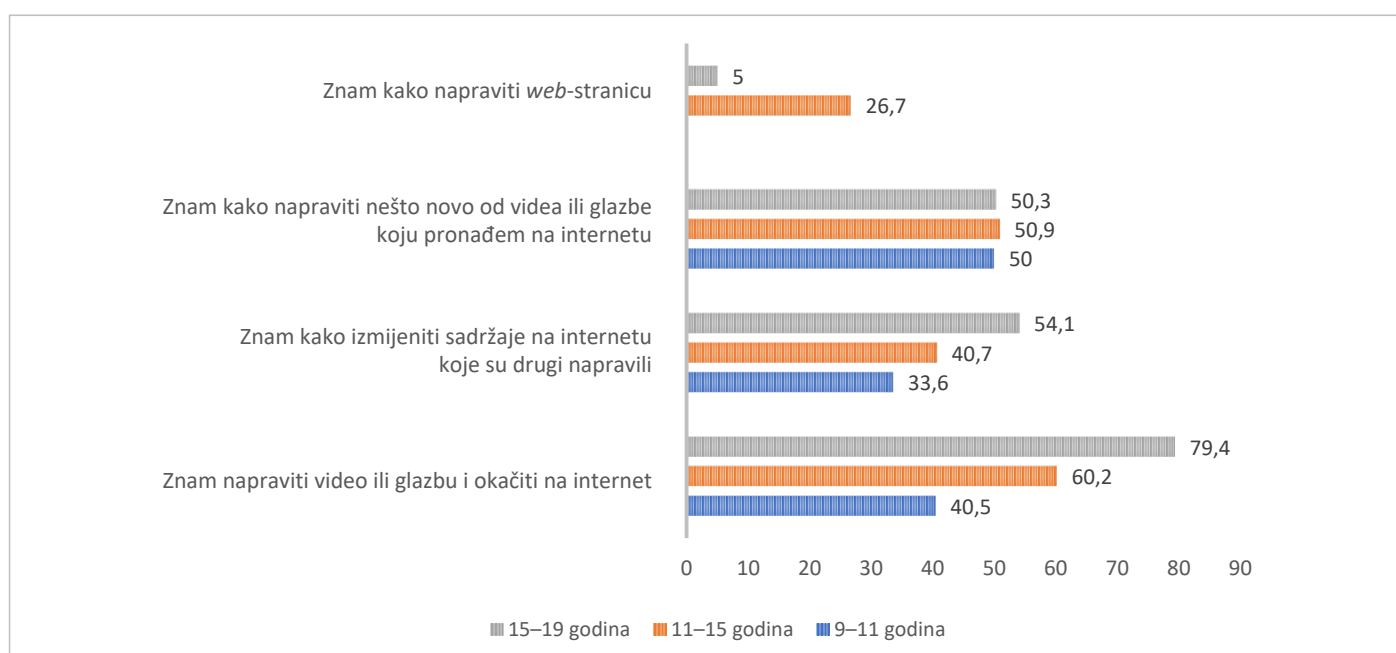
* na uzorku od 679 do 996 ispitanika i ispitanica

Rezultati na Grafikonu 26. ukazuju na to da se s povećanjem dobi na uzorku istraživanja, prema procjeni ispitanika, poboljšavaju i vještine medijske pismenosti.

Stvaranje digitalnih sadržaja vrlo je važna vještina digitalne kompetencije. Djeca u ovom istraživanju (60 %) smatraju da su najbolji u pravljenju videa ili glazbe i njihovom postavljanju na internet. Osim toga, 50,3 % njih smatra da zna kako napraviti nešto novo od videa ili glazbe koje pronađu na internetu. Najslabijom vještinom stvaranja digitalnih sadržaja smatraju izradu web-stranice. Na Grafikonu 27. prikazane su razlike prema dobi, kada su u pitanju procjene vještina stvaranja digitalnih sadržaja.

Grafikon 27. Vještine stvaranja digitalnih sadržaja

* na uzorku od 644 do 969 ispitanika i ispitanica

Grafikon 27. sadrži zanimljiv podatak, a to je da ispitanici viših razreda osnovne škole, njih 26,7 % procjenjuju da znaju izraditi web-stranicu. Program predmeta Informatika ne uključuje edukaciju iz ovog područja da bi ispitanici imali priliku o pravljenju web-stranice učiti u školi, ali postoji vjerojatnoća da uzorak čine djeca koja su se dodatno educirala iz ovog područja. Također, postoji mogućnost precjenjivanja svojih vještina i znanja.

Trećina ispitanika (34,9 %) smatra da ima vještine programiranja. Razlika između učenika viših razreda osnovne škole i srednje škole u ovoj procjeni postoji, i to u korist učenika viših razreda osnovne škole, koji se procjenjuju vještijim u programiranju, jer njih 38,2 % smatra da imaju ovu vještinu, dok 30,1 % srednjoškolaca to isto misli.

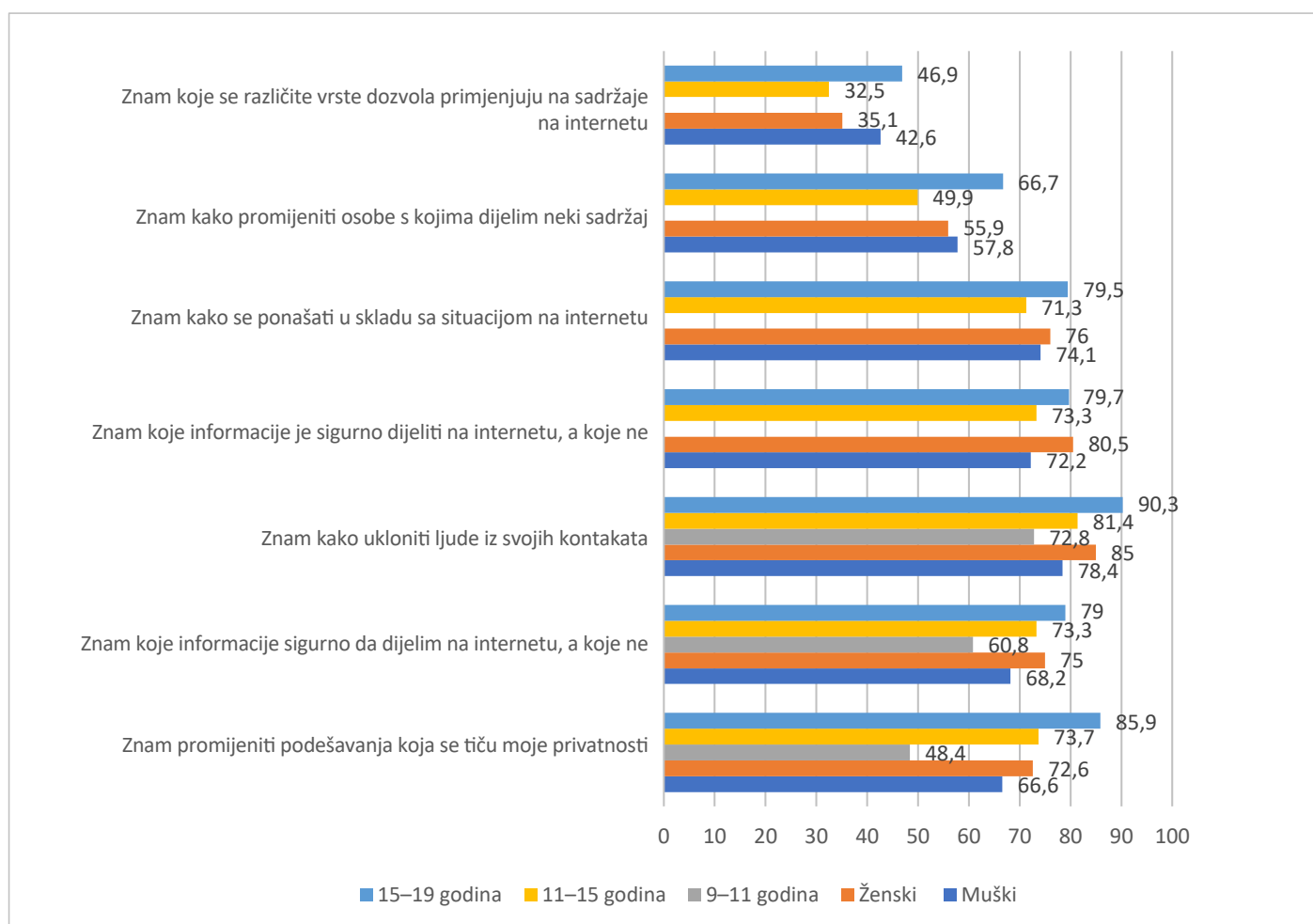

Vještine zaštite na društvenim mrežama i internetu

Digitalne kompetencije podrazumijevaju i vještine zaštite na internetu i društvenim mrežama. Koliko god je bitno da se kod djece razvijaju vještine stvaranja različitih digitalnih sadržaja, traganja za informacijama, korištenja informacija do kojih dolaze, toliko je bitno naučiti ih kako da se zaštite na internetu da ne bi postali žrtve nečijeg nasilnog ponašanja. Ono što nam djeca i mladi u ovom istraživanju pokazuju, jest da je određeni postotak njih nesmotren, jer smatra, s jedne strane, da znaju koje informacije smiju i trebaju dijeliti na internetu, ali, s druge strane, spremni su s potpunim strancima podijeliti osobne informacije o sebi. Također, ispitanici nam ukazuju i na to da je određeni postotak njih bio žrtva na internetu, tj. doživio nasilje.

Više od polovice ispitanika procjenjuje da ima znanja o tome kako se zaštititi na internetu. Najviše njih, 81,5 % smatra da zna ukloniti osobe iz svojih kontakata, dok 76 % njih navodi da znaju koje informacije je sigurno dijeliti na internetu. Ovo je zanimljiv podatak jer se u prethodnim podacima također navodi visok postotak ispitanika (73,7 %) koji nemaju problem da o osobnim stvarima govore na internetu. Sada se postavlja pitanje znaju li odabrati koje su to osobne informacije čijim dijeljenjem na internetu ne mogu sebi naštetiti. Na Grafikonu 28. mogu se vidjeti svi podatci o procjeni znanja o zaštiti na društvenim mrežama i internetu, raspoređeni prema spolu i dobi.

Grafikon 28. Vještine zaštite na društvenim mrežama i internetu

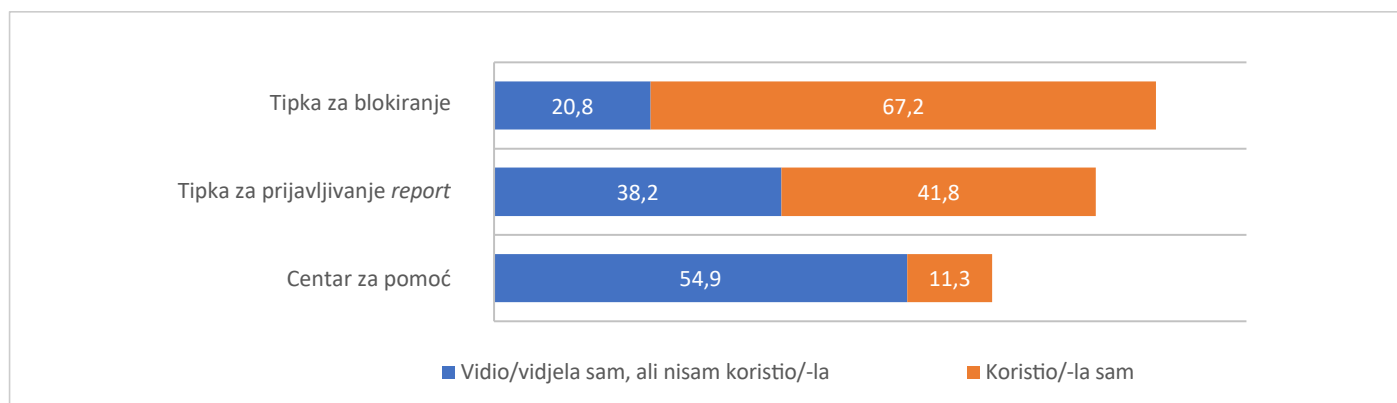

* na uzorku od 670 do 967 ispitanika i ispitanica

Osim znanja o zaštiti na internetu o kojima je bilo riječi u prethodnom dijelu teksta, istraživanjem se ispitivalo i to koliko su djeca i mladi upoznati s korištenjem opcija za blokiranje i traženje pomoći na internetu i društvenim mrežama. Grafikon 29. nudi podatke na razini cijelog uzorka, koji pokazuju koliki postotak ispitanika se izjasnio da je vidio navedene opcije, ali ih nije koristio i koliko je onih koji su koristili navedene opcije.

Grafikon 29. Korištenje opcija za blokiranje i traženje pomoći na internetu

* na uzorku od 594 do 595 ispitanika i ispitanica

Kao što se može vidjeti, najviše su koristili tipku za blokiranje, a najmanje su se javljali centru za pomoć. Zašto je toliko mali postotak ispitanika naveo da se najmanje javljao nekom centru za pomoć, komentirat ćemo u dijelu o tome koliko naši ispitanici imaju informacije o centrima koji nude pomoć djeci i mladima koji su žrtve nasilja. Tablica 3. nudi usporedbu prema dobi i spolu ispitanika.

Tabela 3. Korištenje opcija za blokiranje i traženje pomoći na internetu u odnosu na dob i spol ispitanika

% ispitanika koji su odgovorili s „koristio/-la sam opciju“	Osnovna škola – starija školska dob		Srednja škola	
	M	Ž	M	Ž
Tipka za blokiranje	56,3	63,6	78,9	75,2
Tipka za prijavljivanje report	42,6	29,6	45	49,6
Centar za pomoć	9,1	11,6	6,2	14,4

Ono što je vidljivo u podacima prikazanim u Tablici 3., jest da u mlađoj dobi djevojčice češće koriste opcije blokiranja i traženja pomoći, dok dječaci prijavljuju uznemiravanje. U starijoj dobi dječaci češće koriste opciju blokiranja, dok djevojčice izjavljuju da češće koriste opciju prijavljivanja i traženja pomoći.

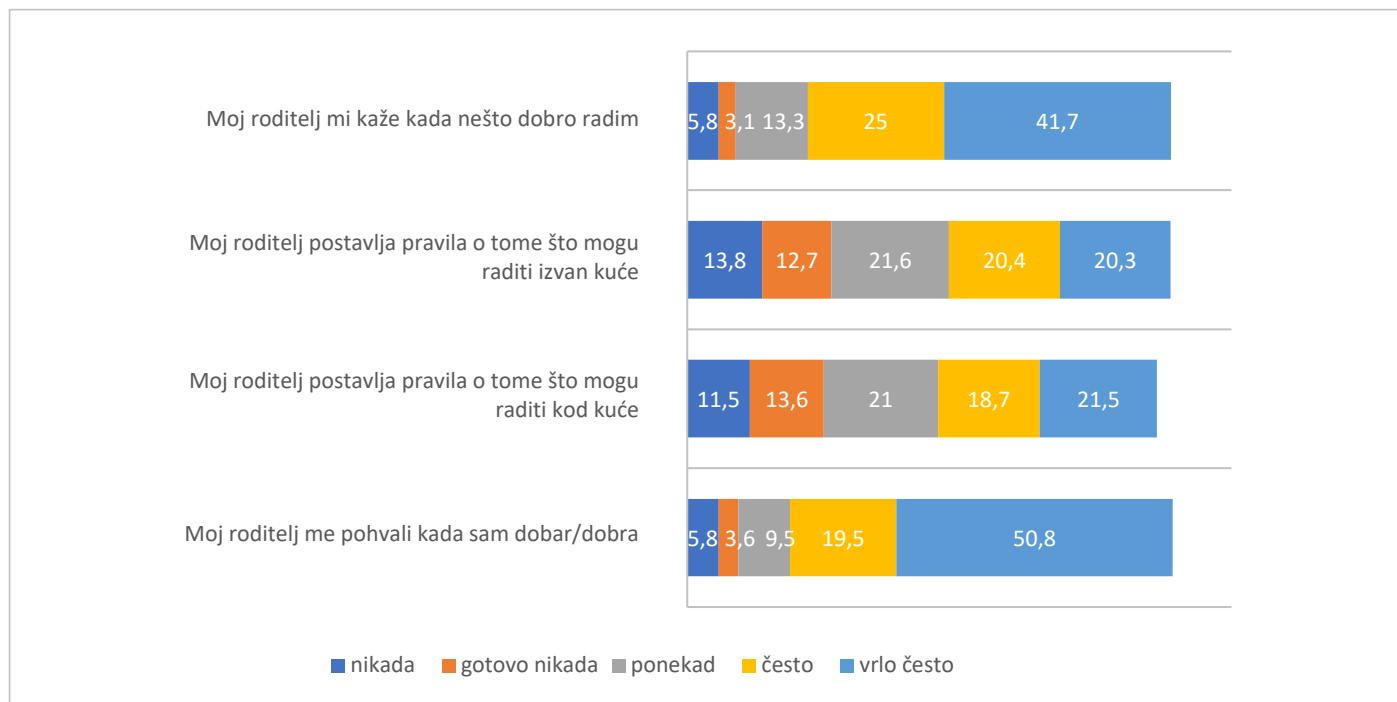
Uloga odraslih i vršnjaka u zaštiti djece i mladih na internetu

- Postotak roditelja koji često sa svojim djetetom razgovaraju o tome što dijete treba raditi na internetu i na koji način, manji je od onih koji to rade rijetko ili samo ponekad.
- Stupanj roditeljske kontrole djetetovog djelovanja na internetu je vrlo nizak.
- Ispitanici smatraju da im učitelji daju dovoljno potpore o sigurnom i kvalitetnom načinu korištenja interneta.
- Ispitanici izjavljuju da koriste vršnjačku potporu, s tom razlikom što djevojčice i djevojke imaju tendenciju češće tražiti vršnjačku potporu, kao i srednjoškolci u odnosu na osnovnoškolce.
- Ispitanici ovog istraživanja su istaknuli sklonost da potporu, kada im je potrebna, traže prvo od svojih učitelja, zatim vršnjaka, pa roditelja.
- Većina ispitanika nije upoznata s dvije linije za pomoć djeci i mladima – Plavi telefon i Sigurno dijete.

Uloga roditelja

Da se osjeća sigurno u svojim obiteljima izjavilo je 78,4 % ispitanika, a 76,4 % njih je reklo da se njihove obitelji trude pomoći kada im je pomoć potrebna. Koliko često djeca dobivaju potporu od svojih roditelja i postoje li u njihovim obiteljima, prema njihovom mišljenju, jasna pravila, vidjet ćemo na Grafikonu 30.

Grafikon 30. Percepcija odnosa s roditeljima

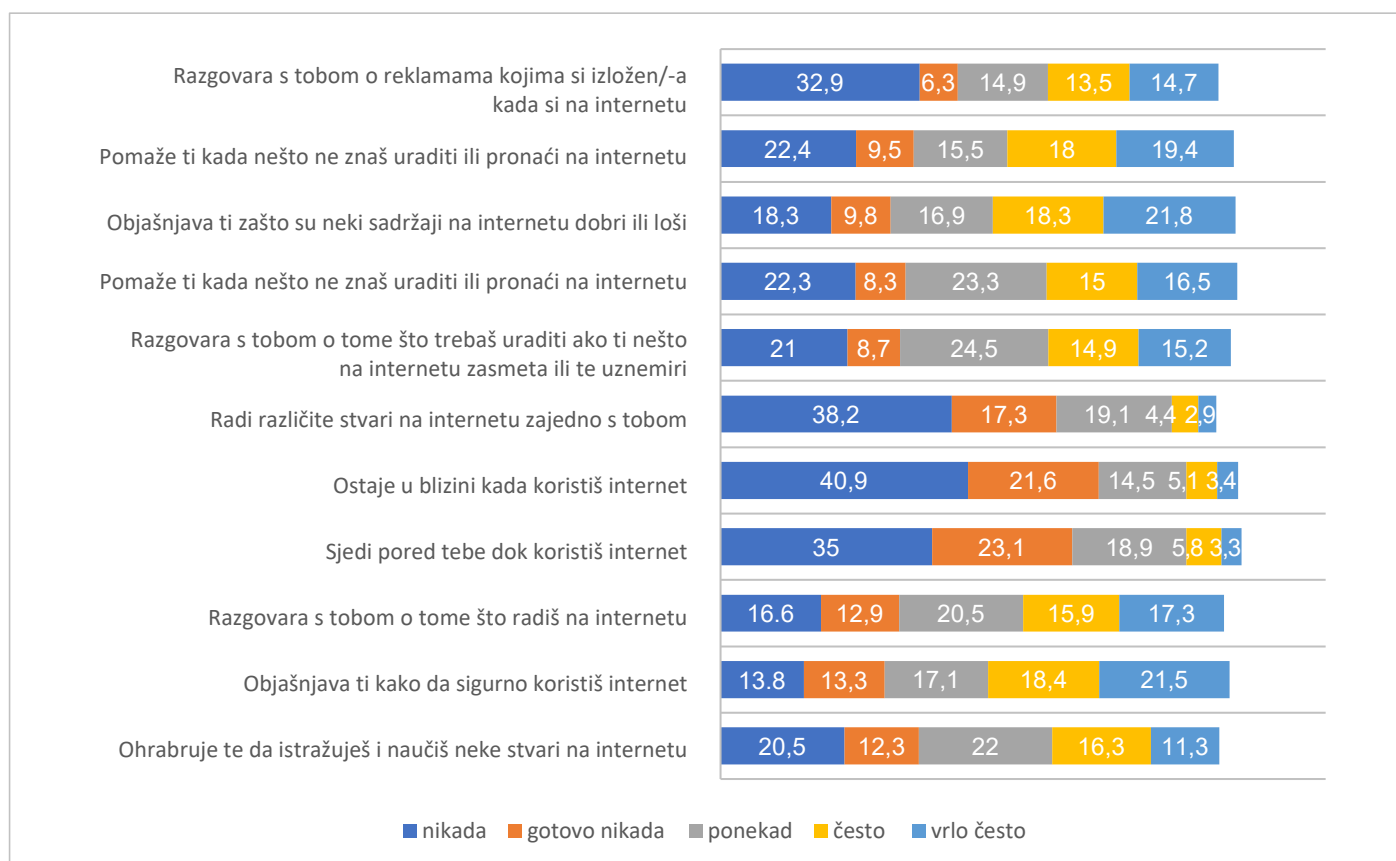
*na uzorku od 676 do 965 ispitanika i ispitanica

Dobiveni rezultati ukazuju na to da većina ispitanika izjavljuje da su im roditelji potpora u razvoju, jer ih često pohvaljuju i ukazuju im na napredak koji u razvoju načine. No, zanimljiv je podatak dobiven u sferi postavljanja granica od roditelja. Naime, češće su izjavljivali da im roditelji ne postavljaju toliko često pravila o tome što smiju i ne smiju raditi u kući ili izvan nje nego što to rade. Odrastanje bez jasne strukture i jasnih pravila nije dobro za djecu i mlade. U situacijama kada roditelj djetetu ne postavlja jasna pravila, onda dijete ili to samo radi ili pronalazi nekog drugog, jer se djeca u strukturi osjećaju sigurno.

Roditelji su vrlo važan čimbenik u razvoju djetetovih znanja i vještina o snalaženju na internetu i korištenju informacija koje na internetu dobiva. Kako su ispitanici vidjeli ulogu svojih roditelja u ovom segmentu odnosa roditelj – dijete, vidi se na Grafikonu 31.

Grafikon 31. Potpora roditelja u korištenju interneta

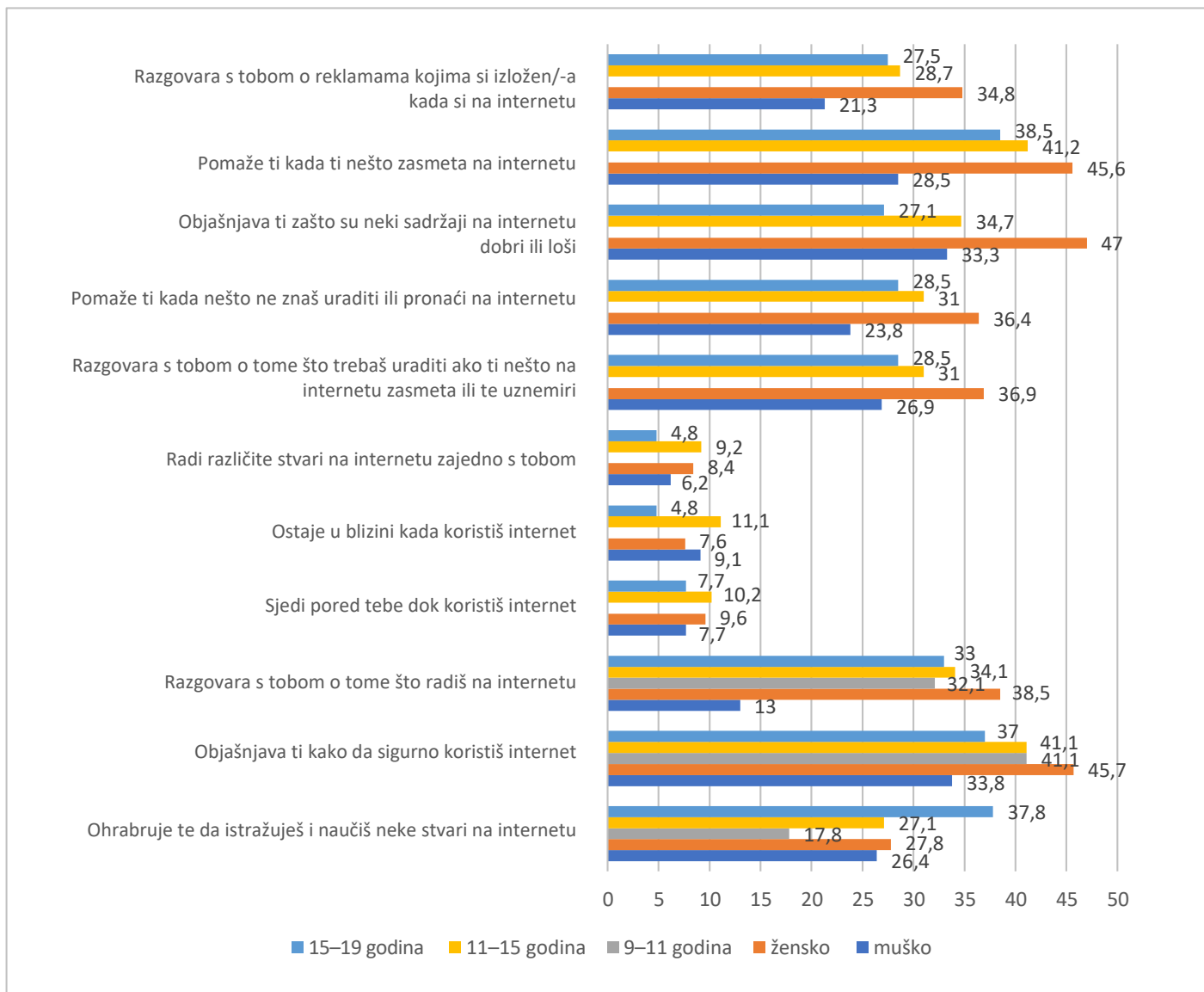

* na uzorku od 646 do 923 ispitanika i ispitanica

Na Grafikonu 31. je primjetno da su ispitanici procijenili da roditelji najrjeđe kontroliraju njihov boravak na internetu stalnim prisustvom dok dijete koristi neki digitalni uređaj. Postotak onih roditelja koji gotovo nikada ne ohrabruju dijete da koristi internet u svrhu učenja i onih koji to češće rade je približno isti.

Grafikon 32. Potpora roditelja u korištenju interneta u odnosu na spol i dob

* na uzorku od 646 do 923 ispitanika i ispitanica

Na Grafikonu 32. primjetno je da, kada je u pitanju dob, učenici viših razreda osnovne škole procjenjuju da im je potpora roditelja najčešća, iako se i iz ovog grafikona vidi da, ako je procjena djece točna, roditeljska potpora nije dovoljno česta. Osim toga, djevojčice procjenjuju da je roditeljska potpora češća nego dječaci. Ako ove podatke povežemo s podacima koje smo dobili kada je riječ o uznemiravanju djece i mladih na internetu, onda je važno napomenuti da su ovi ispitanici u velikom riziku da budu žrtve nasilja na internetu. Također, ako oni još i nemaju dovoljnu niti adekvatnu potporu svojih roditelja, kada je korištenje interneta u pitanju, oni će tu potporu tražiti na nekom drugom mjestu, a ne u svojim obiteljima.

Kada je u pitanju pružanje potpore roditeljima u snalaženju na internetu, djeca izjavljuju da njih 52,5 % često ili vrlo često pomaže svojim roditeljima da urade nešto što ne znaju na internetu.

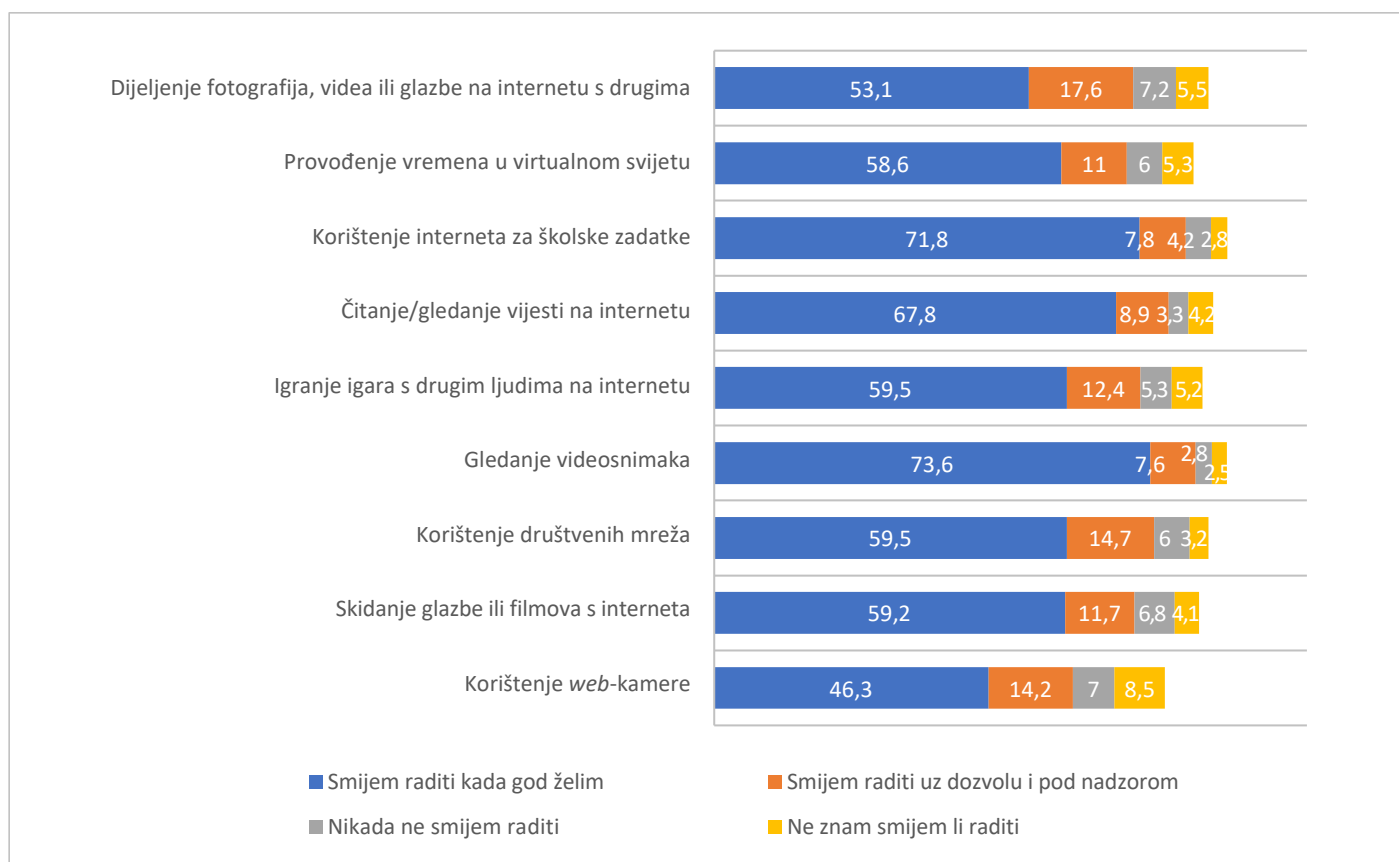
Iz prethodnih podataka smo vidjeli kako učestalost roditeljske pomoći opažaju ispitanici. Sljedeći podatci nam ukazuju na to koliko često djeca traže potporu svojih roditelja i koliko često im se povjeravaju, pričaju o tome što rade na internetu. Da sa svojim roditeljima razgovara o tome što radi na internetu, izjavljuje 24,2 % ispitanika, dok 24,6 % njih od roditelja često zatraži

savjet kako treba postupati na internetu. Da se svojim roditeljima povjerava kada doživi uznemiravanje na internetu izjavljuju njih 25 %, a 17,1 % njih od roditelja zatraži savjet što učiniti kada doživi neku neugodnost na internetu. Kada je dob u pitanju, ne postoje razlike. One se javljaju među spolovima, gdje djevojčice izjavljuju da češće dijele informacije sa svojim roditeljima, kao i da češće od njih traže potporu.

Koje sadržaje i aktivnosti roditelji dozvoljavaju svojoj djeci, prikazano je na Grafikonu 33.

Grafikon 33. Roditeljska pravila korištenja sadržaja s interneta i digitalnih tehnologija

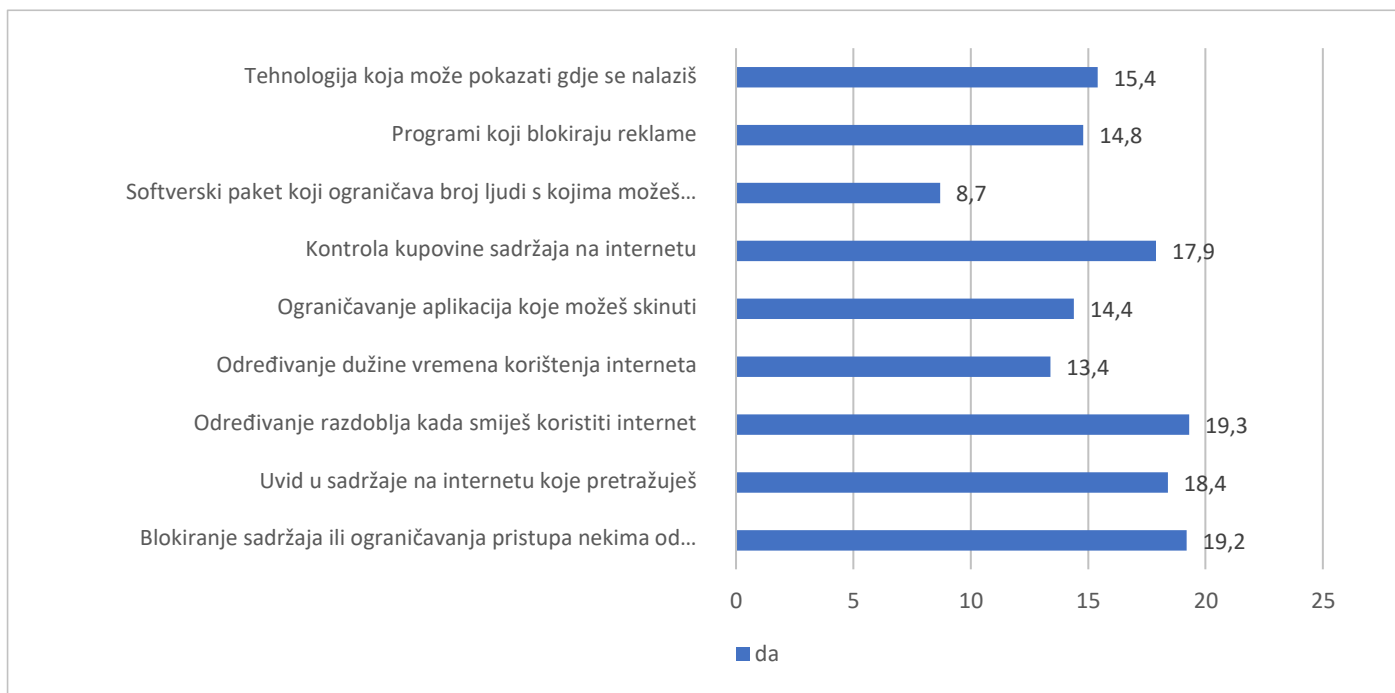
* na uzorku od 637 do 911 ispitanika i ispitanica

Kao što se na Grafikonu 33. može vidjeti, više od jedne polovice do tri četvrtine ispitanika može na internetu raditi što god želi. Kada ove podatke povežemo s njihovom percepcijom kontrole roditelja, koja nije dovoljna, onda možemo zaključiti da su ovi ispitanici u znatnoj mjeri izloženi različitim sadržajima na internetu, s vrlo slabom kontrolom njihovih roditelja. Kada je varijabla dob u pitanju, s povećanjem godina raste i postotak ispitanika koji izjavljuju da slobodno smiju raditi što god požele na internetu. Ovdje se javlja prostor za djelovanje odraslih osoba koje imaju nasilne namjere prema djeci i mladima, ali i za djelovanje različitih sadržaja na psihički razvoj djece i mladih. Svjesni smo da su danas na internetu njima dostupni različiti sadržaji, kako oni kvalitetni, tako i oni koji su štetni po njihov razvoj. Ako se neko dijete slobodno može na internetu izlagati različitim sadržajima, ono spada u skupinu djece i mladih u riziku.

Ispitalo se i na koji način roditelji, koji kontroliraju svoju djecu na internetu, to i rade. Grafikon 34. prikazuje rezultate dobivene na cijelom uzorku.

Grafikon 34. Sredstva roditeljske kontrole

*na uzorku od 640 do 905 ispitanika i ispitanica

Grafikon 34. nam nudi podatke koji ukazuju na to da, prema mišljenju ispitanika, roditelji ne koriste dovoljno različita sredstva kontrole svoje djece. Naime, na Grafikonu 34. jasno se vidi da nijedan stupanj kontrole djetetovog djelovanja na internetu ne prelazi, prema mišljenju ispitanika, 20 % roditelje. Najčešće blokiraju sadržaj ili određuju razdoblje kada dijete može koristiti internet. Ako je situacija doista takva kakvu je vide ispitanici, onda se može reći da roditelji većinom ne poduzimaju aktivnosti koje bi njihovu djecu zaštitile od štetnih sadržaja na internetu. Povežemo li sada ovaj rezultat s podacima koji su dobiveni u dijelu istraživanja o uznemiravanju na internetu, možemo reći da su djeca prilično nezaštićena i otvoreno izložena različitim opasnostima i štetnim sadržajima s interneta.

Koliko slušaju svoje roditelje i njihove savjete? Ispitanici, njih 47,1 % rekli su da ne ignoriraju savjete svojih roditelja i ono što im kažu kada je u pitanju korištenje interneta. No, najviše roditelje slušaju djeca nižih razreda osnovne škole, dok su se srednjoškolci izjasnili da ponekad ili često (46,2 %) ignoriraju ono što im roditelji kažu. Ovaj rezultat je bio i očekivan kada je dob u pitanju. Razlike među spolovima se nisu javile.

Uloga učitelja

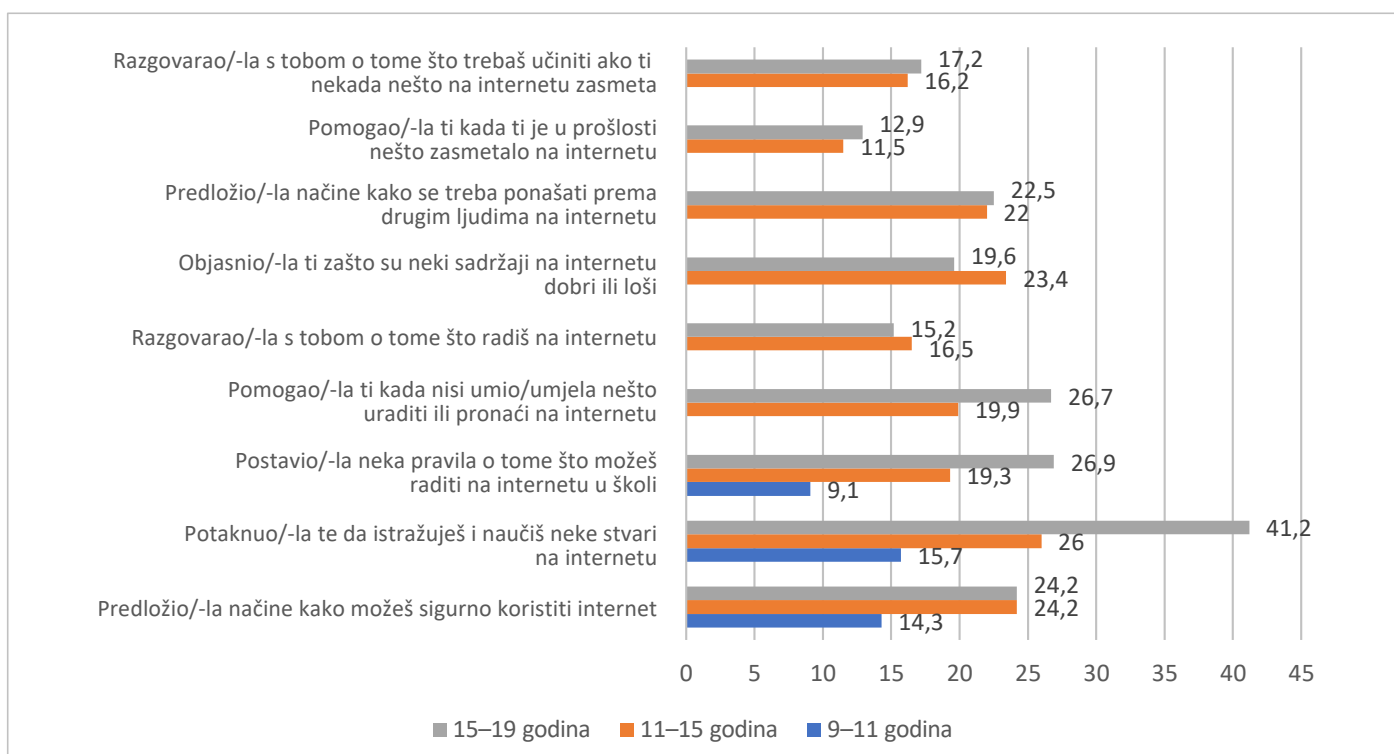
Osim roditeljske potpore, važna je i potpora drugih odraslih s kojima dijete i mladi dolaze u kontakt. To su prosvjetni radnici, jer djeca i mladi većinu vremena tijekom dana provode u školi. Također, obrazovni sustavi imaju vrlo važnu ulogu u razvoju digitalnih kompetencija djece.

Ispitanici ovog istraživanja, njih 58,5 % izjavljuju da osjećaju pripadnost svojoj školi, dok se njih 59,6 % osjeća sigurno u svojoj školi. Također, više od 50 % ispitanika smatra da ih učitelji uvažavaju (njih 51,1 %) i da imaju u svojoj školi nekog od učitelja kome se uvijek mogu obratiti za pomoć (njih 60,8 %). Ovo su vrlo zanimljivi podatci i ako je situacija doista takva, može se reći da je ovo prostor za preventivno djelovanje kada je riječ o zaštiti djece i mladih na internetu.

Istraživanje se bavilo i ispitivanjem kontrole koju učitelji provode u školi, kada je u pitanju korištenje mobitela. Rezultati ukazuju na to da u srednjoj školi postoji nešto veća kontrola kada je u pitanju korištenje mobitela, jer su srednjoškolci izjavljivali (njih 33,8 %) da im nastavnici provjeravaju jesu li im mobiteli uključeni ili ne, kao i da, po mišljenju 55,1 % srednjoškolaca, nastavnici postavljaju u njihovim školama pravila kada je u pitanju korištenje mobitela na nastavi. Osnovnoškolci su češće izjavljivali (njih 24,6 %) da im učitelji znaju oduzeti mobitele na nastavi. Vrlo mali postotak ispitanika (8,7 % osnovnoškolaca i 7,6 % srednjoškolaca) je izjavilo da su im prosvjetni radnici pregledali sadržaje mobitela. Ovaj podatak je bio očekivan, jer ovo spada u domen učenikove privatnosti i uloga prosvjetnog radnika je tu vrlo osjetljiva.

Koliku potporu djeca i mladi imaju od svojih učitelja kada je riječ o sigurnom i kvalitetnom korištenju interneta? Rezultati za cijeli uzorak, podijeljeni po dobi, prikazani su na Grafikonu 35.

Grafikon 35. Potpora učitelja u sigurnom i kvalitetnom korištenju interneta

* na uzorku od 665 do 954 ispitanika i ispitanica

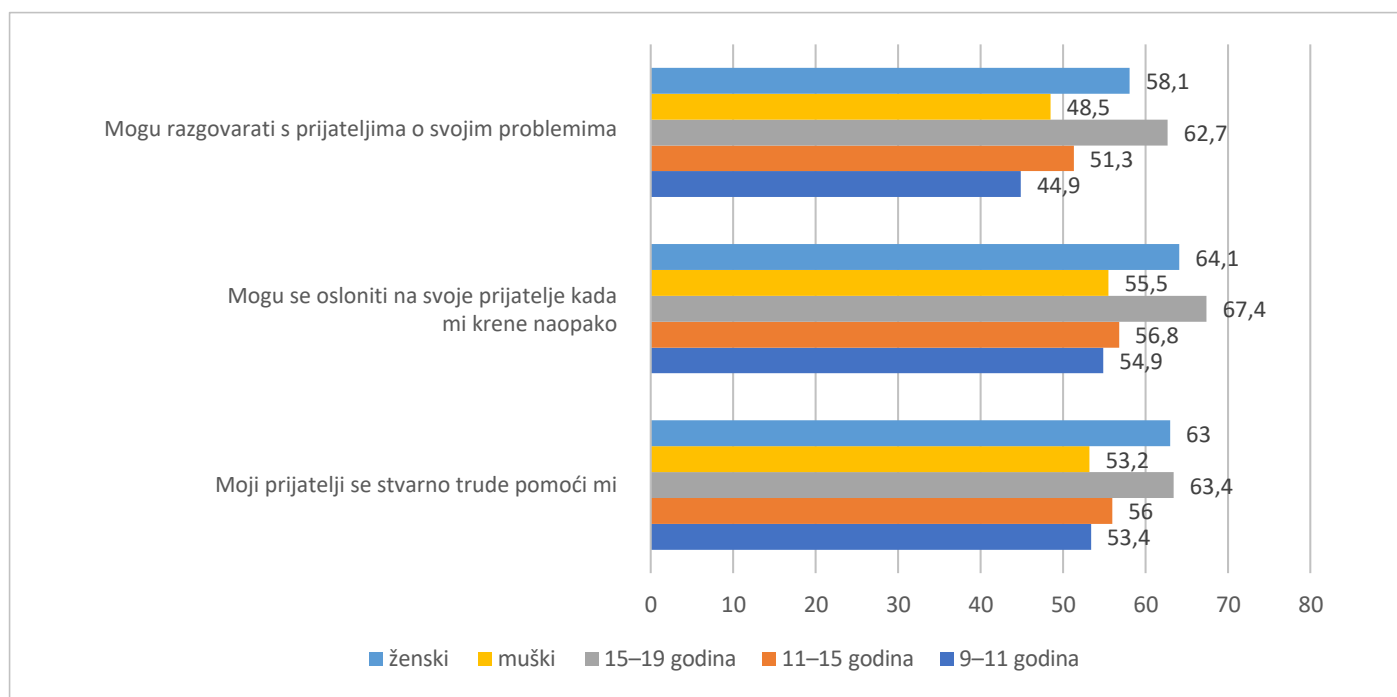

Za većinu podataka postoji neznatna razlika u percepciji ispitanika o ulozi učitelja u edukaciji o načinima da se internet koristi sigurno i na kvalitetan način, no, javljaju se i neke zanimljive razlike. Naime, učenici srednjih škola smatraju da znatno više potpore dobivaju od svojih učitelja i učiteljica kada je riječ o poticanju da se internet koristi u svrhu učenja. Također, primjetna je razlika u odnosu na učenike osnovnih škola i u tome što su se učenici srednjih škola izjašnjavali da im nastavnici češće pomažu onda kada nešto ne znaju uraditi na internetu, te da im češće postavljaju pravila u vezi s korištenjem interneta u školi. Za razliku od srednjoškolaca, osnovnoškolci iz viših razreda su isticali da im učitelji češće objašnjavaju zašto su neki sadržaji na internetu loši, a neki dobri. Dobiveni podatci su u skladu s potrebama koje djeca i mladi imaju s obzirom na njihovu dob i razvoj.

Uloga vršnjaka

Vršnjačka potpora je važna, posebno kada je riječ o adolescentima, koji svoje vršnjačke skupine doživljavaju kao vrlo bitne. Da imaju prijatelje koji se trude da im pomognu kada im je pomoć potrebna, izjavilo je 76,4 % ispitanika. Da može da se osloni na svoje prijatelje kada im pomoć bude potrebna, smatra ispitanika 59,4 %, dok 52,7 % njih sa svojim prijateljima razgovara o problemima. Kako se prijatelji doživljavaju s obzirom na dob i spol, može se vidjeti iz Grafikona 36.

Grafikon 36. Potpora vršnjaka u rješavanju problema

* na uzorku od 945 do 950 ispitanika i ispitanica

Rezultati pokazuju da su ispitanice izjavljivale da više koriste potporu vršnjačke skupine od ispitanika. Ovaj podatak je bio očekivan, jer su djevojčice i djevojke sklonije otvorenijem traženju potpore u ovoj dobi nego dječaci i mladići. Također, kako je bilo i očekivano, s dobi raste i potreba za većom potporom vršnjaka, tako da su srednjoškolci izjavljivali da više koriste vršnjačku potporu od učenika osnovne škole. Kada su osnovnoškolci u pitanju, onda se potpora češće traži u višim nego u nižim razredima osnovne škole.

Za kraj ovog dijela ističemo jedan vrlo zanimljiv podatak, koji ukazuje na to da su ispitanici ovog istraživanja skloniji potporu prvo tražiti od svojih učitelja, zatim vršnjaka, pa roditelja.

Linije za potporu djeci i mladima

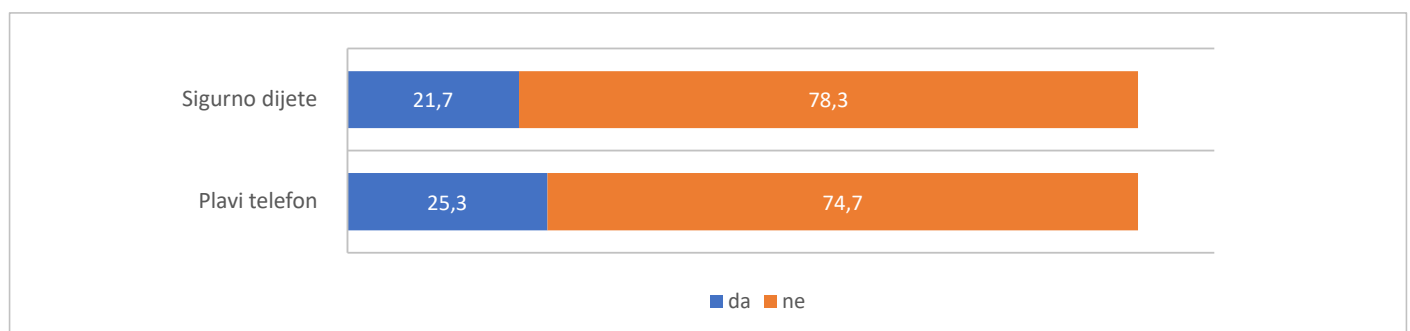
U istraživanju se također ispitalo koliko su djeca upoznata s linijama za pomoć djeci i mladima, kada je u pitanju bilo kakav oblik nasilja.

Plavi telefon je savjetodavna linija za djecu i mlade u Bosni i Hercegovini. Linija je potpuno besplatna za sve pozive na području BiH. Osim telefona, djeci i mladima je dostupno i anonimno chat savjetovanje putem web-stranice www.plavitelefon.ba. Putem ove linije djeca i mladi mogu dobiti pomoć i potporu u slučajevima nasilja i zlostavljanja. Također, savjetnici na liniji su educirani za pružanje potpore i za teme kao što su: mentalno zdravlje, vršnjački i obiteljski odnos, seksualno reproduktivno zdravlje, partnerski odnosi i potpora u učenju. Linija omogućava i anonimnu prijavu nasilja nad djecom i odraslima.

Centar za sigurni internet uspostavljen je u okviru inicijative pod nazivom „Stop nasilju nad djecom: Prevencija i rad na sprečavanju seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okruženju u Bosni i Hercegovini” koju realizira BiH konzorcij za zaštitu djece: UNICEF BiH, Save the Children i Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (MFS-EMMAUS), uz potporu Fonda za globalno partnerstvo (engl. Global Partnership Fund). Svrha inicijative je prevencija nasilja nad djecom u digitalnom okruženju kroz potporu vlastima, institucijama i profesionalcima u Bosni i Hercegovini u unapređivanju i/ili razvijanju novih mehanizama rada. S ciljem sprečavanja seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okruženju i osiguranja informacija i alata za sigurno i odgovorno korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija, 2018. godine uspostavljen je Centar za sigurni internet (CSI) u Bosni i Hercegovini. Centar za sigurni internet čine: Informativni centar, Helpline, Hotline (član međunarodne mreže INHOPE).

Rezultati koji su dobiveni prikazani su na Grafikonu 37

Grafikon 37. . Upoznatost ispitanika s linijama za pomoć

* na uzorku od 1000 ispitanika i ispitanica

⁵ Preuzeto s web-stranice Međunarodnog fonda solidarnosti EMMAUS: <https://www.sigurnodijete.ba/centar-za-sigurni-internet/>

Rezultati prikazani na Grafikonu 37. ukazuju na to da većina ispitanika nije upoznata s ove dvije linije za pomoć djeci i mladima. Na pitanja koja se odnose na to vjeruju li ispitanici u učinkovitost linija za pomoć i u njihov profesionalizam, 31,5 % njih je reklo da imaju povjerenja u ove linije, a 20 % ispitanika sumnja u diskreciju osoba koje rade na ovim linijama. Da bi im poziv jednoj od njih mogao pomoći vjeruje 38,2 % ispitanika, dok 10,7 % ispitanika vjeruje da bi se moglo desiti i pogoršanje ako bi svoj problem podijelili s nekim na savjetodavnoj liniji.

Ako sada ove rezultate povežemo s rezultatima koji nam pokazuju kako djeca i mladi prilikom uznemiravanja na internetu najmanje pribjegavaju pozivanju linija za pomoć, možemo zaključiti ili da za njih ne znaju, ili da nemaju povjerenja u te linije i njihovu pomoć.

PREPORUKE

Na temelju dobivenih rezultata vidljivo je da su djeca i mladi izloženi različitim sadržajima i ugodnim i neugodnim, ali i uznemirujućim. Svoje digitalne kompetencije većina njih procjenjuje kao prilično razvijene, no, među mnoštvom podataka ističu oni koji ukazuju na naivnost djece i mladih i pretjerivanje u tome da vjeruju sebi i svojim sposobnostima, što i jest jedna od karakteristika adolescencije. Stoga im je potrebno stalno pružati potporu. U pružanju potpore su bitni u prvom redu roditelji, potom i druge odrasle osobe. Ispitanici ukazuju na to da im roditelji ne daju dovoljno potpore, kako u educiranju, tako i u prevenciji negativnih i rizičnih ponašanja na internetu. I za kraj, ispitanici su istakli da nisu dovoljno upoznati ni s linijama za potporu, kao što su Plavi telefon i Sigurno dijete.

Na temelju svega dobivenog, predlažemo sljedeće:

- Educirati roditelje o štetnim i korisnim stranama interneta, o vještinama postavljanja granica i pravila u vezi s korištenjem interneta, te razvijati kod roditelja digitalne kompetencije da bi oni bili sposobniji razvijati ih kod svoje djece.
- Upoznati roditelje s pokazateljima da je dijete žrtva nasilja u digitalnom okruženju ili da ispoljava znakove ovisnosti o internetu.
- Ohrabrivati roditelje da provode više vremena s djecom uz medije i internet, te da potiču razvoj zdravih medijskih navika.
- Motivirati roditelje da u većoj mjeri zajedno s djecom koriste internet u edukativne svrhe.
- Kreirati stručne obuke za školsko osoblje, namijenjene adekvatnom prenošenju znanja djeci iz područja digitalne i medijske pismenosti.
- Poticati proaktivno djelovanje djece i odraslih u slučajevima nasilja ili uznemiravanja u digitalnom okruženju.
- Razviti online kanale komunikacije s djecom koji su prilagođeni njihovoj dobi i interesiranjima, sa sadržajima usmjerenim na stjecanje digitalnih vještina, te redovito revidirati informacije kako bi bili u tijeku sa stalnim promjenama i trendovima na internetu.
- Educirati djecu o mogućnostima koje su im na raspolaganju u slučaju da su svjedoci ili žrtve različitih negativnosti na internetu.
- Redovito provoditi javne kampanje s ciljem informiranja stanovništva o potencijalnim opasnostima na internetu.
- Informirati djecu i širu populaciju o zakonskim propisima u vezi s proizvodnjom, čuvanjem i dijeljenjem neprikladnog sadržaja s fokusom na sadržaj nasilja nad djecom.